

ФАРМАВАНЬНЕ НОВАГА ТЭРАРЫЗМУ

© ПАЛІТЫЧНАЯ СФЕРА
(ISSN 1819-3625) №4 (2005) стр.37-54

Вытрымкі з выніковай справаздачы Нацыянальнай Камісіі па расьсьледваньні нападу тэрарыстаў на Злучаныя Штаты

Ад рэдакцыі: Дадзены матэрыял можа быць цікаўны ў некалькіх вымярэннях: як прыклад дэталёвага дасьледаваньня паўстаньня новай хвалі ісламскага экстрэмізму і тэрарызму; як прыклад дасьледаваньня сучаснага рэвалюцыйнага руху і пабудовы рэвалюцыйнай арганізацыі міжнароднага характару з творчым выкарыстаньнем розных крыніцаў рэсурсаў; як бачаньне падзеяў у ісламскім сьвеце з пункту гледжаньня амэрыканскай адміністрацыі і інш. Нам, для раскрыцьця тэмы нумару, падаецца асабліва карыснай інтэрпрэтацыя дадзенага тэксту як гісторыі арганізацыйнага разьвіцьця няўрадавай ініцыятывы з выразна бачнай задачай палітычнага парадку.

[...]

2.1. Абвяшчэньне вайны

У лютым 1998 году саракагадовы саўдаўскі выгнаньнік Усама Бэн Ладэн (Usama Bin Ladin) разам з эгіпэцкім лекарам Эйманам аль Захіры (Ayman al Zawahiri), якія знаходзіліся ў сваёй штаб-кватэры ў Аўганістане, апублікавалі ў лёнданскай арабскай газэце тое, што яны самі называлі *фэтвай*, абвешчанай ад імя Сусьветнага Ісламскага Фронту. Звычайна *фэтва* зьяўляецца інтэрпрэтацыяй альбо тлумачэньнем ісламскага права паважаным і аўтарытэтным знаўцам у гэтай галіне, аднак ані Бэн Ладэн, ані Захіры, ані тры іншыя асобы, што падпісалі гэты дакумэнт, не былі навукоўцамі альбо аўтарытэтамі ў галіне ісламскага права. Заявіўшы, што Амэрыка абвесьціла вайну супраць Бога і ягонага Прарока, гэты дакумэнт заклікаў мусульманаў да забойства кожнага амэрыканца, дзе б ён ні знаходзіўся. Гэта абвяшчалася «індывідуальным абавязкам кожнага мусульманіна, які мае магчымасьць зрабіць гэта»¹. Праз тры месяцы Бэн Ладэн, які па-ранейшаму

знаходзіўся ў Аўганістане, разьвіў гэты тэмац у сваім інтэрвію тэлекампаніі ABC². Ён сьцьвярджаў, што для мусульманаў больш важна забіваць амэрыканцаў, чым іншых няверных. «Забіць аднаго амэрыканскага жаўнера нашмат лепей, чым марнаваць нашыя сілы на іншых», — адзначыў Бэн Ладэн. На пытаньне карэспандэнта, ці ўхваляе ён тэрарызм і напады ў дачыненьні да цывільных асобаў, Бэн Ладэн адказаў: «Мы мяркуем, што найгоршыя ў сьвеце злачынцы і тэрарысты — амэрыканцы. Таму нішто не павінна спыняць нас. Мы не адрозьніваем узброеныя сілы і цывільных асобаў — для нас яны ўсе аднолькавыя мішэні». І хоць падобнае станючае стаўленьне да неразборлівых забойстваў было новай зьявай, сама дэкларацыя 1998 году была толькі працягам ланцуга публічных і прыватных заяваў, якія Бэн Ладэн рабіў з 1992 году, калі ён абраў Злучаныя Штаты галоўным аб'ектам для нападаў³.

У жніўні 1996 году Бэн Ладэн абвесьціў сваю ўласную і самазваную *фэтву*, у якой ён зьвяртаўся да мусульманаў з заклікам выгнаць амэрыканскіх вайскоўцаў з Саўдаўскай Арабіі. Доўгі і цьмяны дакумэнт катэгарычна асуджае дом Саўдаў і ўсю

¹ Тэкст Заявы Сусьветнага Ісламскага Фронту аб джыгадзе супраць жыдоў і крыжакоў / *Al Quds al Arabi*, 23 лютага 1998. Акрамя Бэн Ладэна, гэты дакумэнт быў падпісаны эмірам Эгіпэцкага Ісламскага *Джыгаду* Эйманам аль Захіры (Ayman al Zawahiri), лідэрам Эгіпэцкай Ісламскай Групу Абу Ясірам Рыфаі Ахмад-Таха (Abu Yasir Rifa'i Ahmad Taha), сакратаром Савету Ўлемаў Пакістану Мір Хамзаям (Mir Hamzah) і кіраўніком Руху *Джыгаду* ў Бангладэш Фазлулам Рахманам (Fazlul Rahman).

² «Паляваньне на Бэн Ладэна» — перадача траўня 1998 году / www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/binladen/who/interview.html.

³ У дадзенай публікацыі мы апуськаем большасьць спасылак на паказаньні, беспасярэдне дадзеныя Высокай Камісіі некаторымі сьведкамі, экспертамі і дзяржаўнымі службоўцамі розных краінаў. — *Заўвага перакладчыка.*

дынастыю, якая кіруе Саўдаўскай Арабіяй, за тое, што яны дазваляюць войску няверных размяшчацца на Сьвятой зямлі, побач з самымі галоўнымі ісламскімі сьвятынямі. Таксама вітаўся тэрарэстычны самазабойчы акт супраць амэрыканскіх вайскоўцаў, што адбыўся ў той час у Саўдаўскім Каралеўстве, і прыгадваліся іншыя ўзорныя прыклады, такія як забойства сьмертнікамі ў Бэйруце 241 амэрыканскага марскога пэхатынца ў 1983 годзе, выбух бомбы ў Адэне ў 1992 годзе і, асабліва, узброены канфлікт у Самалі, калі Злучаныя Штаты «былі вымушаныя пакінуць край, забіраючы з сабой расчараваньне, ганьбу, паразу і целы сваіх забітых»⁴.

У памянёным інтэрвію тэлекампаніі ABC Бэн Ладэн адзначыў, што ён і ягоныя прыхільнікі былі гатовыя ў Самалі да доўгай барацьбы, як гэта было ў Аўганістане падчас савецкай інтэрвэнцыі, аднак «Злучаныя Штаты спрытна ўбраліся дахаты ў ганьбе і зьнявазе». Прыводзячы вайну ў Аўганістане як прыклад таго, што партызанская армія перакананых мусульманаў можа перамагчы звышдзяржаву, Бэн Ладэн сказаў: «Мы ўпэўненыя, што з дапамогай Алаху мы ў хуткім часе пераможам амэрыканцаў». А пасля дадаў, што калі крыўды з боку Амэрыкі будуць працягвацца, то гэта непазьбежна прывядзе да пераносу баявых дзеяньняў на тэрыторыю Амэрыкі⁵.

Планы нападу на Злучаныя Штаты распрацоўваліся мэтанакіравана і цэўверда на працягу 1990-х гадоў. Бэн Ладэн адчуваў сваю місію, адчуваў сябе пакліканым, «каб ісьці шляхам Прарока і прынесці ягоную вестку ўсім нацыям»⁶, служыць стратэгічным цэнтрам, арганізатарам і штабам новай вайны, вайны новага тыпу, якая зруйнае Амэрыку і прывядзе сьвет да Ісламу.

2.2. Заклік Бэн Ладэна да Ісламскага Сьвету

Гэтая сэрыя эксцэнтрычных і гвалтоўных тэзаў паўстала ў спрыяльных умовах палітычнай і сацыяльнай нестабільнасьці, увесь гэты грамадзкі рух узьнік у пэўны гістарычны момант. Як жа атрымалася так, што Бэн Ладэн зь ягоным за-

клікам да неразборлівых забойстваў здолеў прыцягнуць тысячы актыўных пасьядоўнікаў і дамагчыся, прынамсі, спачувальнага стаўленьня мільёнаў людзей?

Гісторыя, культура і рэлігійны сьветапогляд, ад імя якіх выступае Бэн Ладэн, у значнай ступені невядомыя большасьці амэрыканцаў. Грунтуючыся на сымбальх старой велічы Ісламу, ён абяцае аднавіць годнасьць людзям, якія лічаць сябе і свае грамадзтвы ахвярамі прыгнёту з боку замежных «гаспадароў». Ён выкарыстоўвае цытаты і спасылкі са сьвятога *Курану*, зь некаторых інтэрпрэтацыяў сьвятых тэкстаў. Ён звяртаецца да людзей, якія адчуваюць разгубленасьць ад драматычных зьменаў у іх грамадзтвах, процістаяць мадэрнізацыі і глябалізацыі. Ягоная эклектычная рыторыка спэкулюе на ісламскіх тэкстах, на гістарычных падзеях і крыўдах, на сучасных сацыяльна-эканамічных і палітычных праблемах. Ён таксама падкрэсьлівае крыўды супраць Злучаных Штатаў, што распаўсюджаныя ў ісламскім сьвеце. Ён палымна выступае супраць прысутнасьці амэрыканскіх жаўнераў у Сьвятых месцах Саўдаўскай Арабіі. Ён кажа пра становішча іракцаў, якія пакутуюць ад накладзеных замежнікамі эканамічных санкцыяў. Ён пратэстуе супраць амэрыканскай падтрымкі Ізраілю.

Іслам

Іслам (літаральна слова азначае «падпарадкаванасьць волі Бога») сфармаваўся ў Арабіі, як вераць мусульмане, у выніку шэрагу адкрыцьцяў Прароку Мухамэду ад аднаго і адзінага Алаха, Бога Аўрама і Ісуса. Зьмест гэтых адкрыцьцяў, перададзеных архангелам *Джэбраілам*, адлюстраваны ў сьвятой кнізе ісламу — *Куране*. Мусульмане лічаць, што гэтыя заповеды, дадзеныя апошняму і найвялікшаму ў доўгім ланцугу прарокаў, сярод якіх і Аўрам, і Ісус, уяўляюць сабой апошні, завяршальны зварот Пана Бога да чалавецтва. *Хадзісы*, якія дадаткова тлумачаць данесенае Мухамэдам і распавядаюць пра падзеі ягонага жыцьця, занатаваныя ягонымі сучасьнікамі, ёсьць іншай фундаментальнай крыніцай у ісламе⁷. Трэці ключавы элемент веравызнаньня — *шарыят*, то бок права і

⁴ Усама Бэн Ладэн «Абвяшчэньне вайны супраць амэрыканцаў, якія займаюць зямлю Дзэвюх Сьвятыняў» / www.terrorismfiles.org/individuals/declaration_of_jihad1.html.

⁵ «Паляваньне на Бэн Ладэна» — перадача траўня 1998 году.

⁶ Тамсама.

⁷ *Хадзісы* — апавяданьні пра жыцьцё і служэньне прарока Мухамэда і ягоных паплечнікаў, складзеныя іхнімі сучасьнікамі. Існуе шэсьць галоўных і незлічоная колькасьць другарадных зборнікаў *хадзісаў*, якія разам утвараюць *Сунну*, — важны элемент вучэньня суніцкага накірунку ў Ісламе. Некаторыя з *хадзісаў*, складзеныя значна пазьней, уяўляюць апакрыфічнае выкладаньне навэлаў у ісламскім вучэньні. Шыты не прызнаюць сапраўднасьці большасьці хадзісаў, аднак у іх вучэньні прысутнічае аналяг у выглядзе паданьняў, якія называюцца *ахбар*. — *Заўвага перакладчыка*.

нормы, вытворныя з прынцыпаў *Курану* і *хадзісаў*.

Сусветны Іслам падзелены на дзве асноўныя плыні — сунітаў і шыітаў. Пасьля сьмерці Мухамэда ў тагачаснай *умме* — ісламскай супольнасьці — паўстала пытаньне абраньня новага лідэра — *халіфа*. Першапачаткова пераемнікі прарока выходзілі з кола ягоных беспасярэдніх паплечнікаў, аднак пазьней гэта ўжо не было магчыма. Шыіты лічылі, што кіраваць *уммай* мог толькі той, хто быў прамым нашчадкам Прарока; суніты былі перакананыя, што сваяцкіх сувязяў для заняцьця гэтай пасады ня трэба, калі прэтэндэнт выконвае іншыя стандарты веры і веды. Пасьля крывавай барацьбы суніты сталіся дамінантным накірункам у Ісламе (шыіты цяпер пераважаюць у Іране). Такім чынам, *Халіфат* як інстытуцыя лізаванае ўвасабленьне адзінства *уммы* быў суніцкім праектам, які працягваўся ажно да 1924 году, спачатку праз арабаў, а пасьля пад Атаманскім (турэцкамоўным) лідэрствам.

Шмат мусульманаў прыгадваюць стагодзьдзе пасьля адкрыцьцяў Прарока Мухамэда як Залаты Век. Асабліва моцнае гэткае адчуваньне ў арабаў. У той час адбылося распаўсюджаньне Ісламу з Арабійскай паўвыспы па ўсім Блізкім Усходзе, Паўночнай Афрыцы, і нават у Эўропе — здарылася гэта амаль імгненна, менш чым за стагодзьдзе⁸. Настальгія па былой славе Ісламу зьяўляецца вельмі істотным чыннікам.

Іслам ёсьць ня толькі веравызнаньнем, але і кодэксам паводзінаў для ўсіх аспэктаў жыцьця. Для большасьці мусульманаў добрая ўлада павінная кіравацца маральнымі прынцыпамі іхняй рэлігіі. Аднак гэта не абавязкова патрабуе клірыкальнага панаваньня і скасаваньня сьвецкай дзяржавы. Насамрэч гэта азначае, што некаторыя мусульмане адчуваюць незадаволенасьць падзелам улады на рэлігійную і сьвецкую, нягледзячы на тое, што на працягу ўсёй гісторыі шмат якія ісламскія ўладары з гатоўнасьцю размяжоўвалі гэтыя дзве зьявы. Але для экстрэмістаў такі падзел, а таксама існаваньне парлямэнтаў і сьвецкага заканадаўства, ёсьць сьведчаньнем таго, што гэтыя ўладары былі блягімі мусульманамі, якія ўзурпавалі ўладу Бога, што павінная распаўсюджвацца на ўсе сфэры жыцьця. Пэрыядычна ісламскі

сьвет спараджае хвалі таго, што за адсутнасьцю лепшага тэрміну прынята называць «ісламскім фундамэнталізмам»⁹. Асуджаючы непадпарадкаваньне сярод вернікаў, некаторыя клерыкалы заклікалі вярнуцца да літаральнага прачытаньня *Курану* і *хадзісаў*. Ібн Таймія (Ibn Taimiyyah) — навуковец XIV стагодзьдзя, якога часта цытуе Бэн Ладэн, — крытыкуе і кепскіх уладароў, і сьвятароў, якія ня ў стане выправіць іх. Ён заклікаў мусульманаў да самастойнага вывучэньня *Курану* і *хадзісаў*, каб не залежаць ад меркаваньня знаўцаў-тлумачоў і каб патрабаваць выкананьня нормаў Ісламу адзін ад аднаго¹⁰. Радыкальнае ісламісцкае бачаньне гісторыі ўскладае адказнасьць за заканчэньне Залатога Веку ісламу на сапсаваных уладароў і іншых людзей, якія адыйшлі ад шляху сапраўднай веры — пакінуўшы Іслам, яны зрабілі сваё грамадзтва безабаронным перад уварваньнем варажых замежных сілаў, што намагаліся захапіць іх землі, набытак і нават душы.

Сьветапогляд Бэн Ладэна

Нягледзячы на свае ўласныя прэтэнзіі на абсалютнае лідэрства ў сваёй канфэсіі, Бэн Ладэн зьяўляецца прадстаўніком толькі самага радыкальнага бачаньня гісторыі Ісламу, арыентаванага галоўным чынам на арабаў і сунітаў. Ён прываблівае фундамэнталістаў, якія ўскладаюць адказнасьць за заняпад *Халіфату* на сапсаваных уладароў, што адхіліліся ад шляху сапраўднай веры¹¹. Ён неаднаразова зьявртаўся да сваіх прыхільнікаў з заклікам прыняць пакутніцтва, паколькі «сьцены ўціску і абразаў ня могуць быць зруйнаванымі іншым чынам, акрамя як дажджом з куляў»¹². Для тых, хто хоча жыць у спакойным і ўпарадкаваным ісламскім грамадзтве, Бэн Ладэн прапануе здань новага *Халіфату* як альтэрнатыву сучаснай нестабільнасьці. Іншым ён прапануе спрошчаную кансьпіралягічную канцэпцыю таго, што адбываецца ў сьвеце.

Бэн Ладэн таксама грунтуецца на тэзах эгіпэцкага пісьменьніка Саіда Катба (Sayyid Qutb). Сябра Мусульманскага Брацтва, пакараны ў 1966 годзе за замах на зьявжэньне ўраду, Катб спалучыў традыцыйную ісламскую вучонасьць з

⁸ Клясычнае выкладаньне настальгічных уяўленьняў пра пэрыяд распаўсюджаньня Ісламу, зьмешчанае ў: Henri Pirenne, *A History of Europe*, trans. Bernard Miall (University Books, 1956), pp. 25–26.

⁹ Martin Marty and R. Scott Appleby, eds., *Fundamentalism Observed*, vol. 1 (Univ. of Chicago Press, 1994).

¹⁰ Emmanuel Sivan, *Radical Islam: Medieval Theology and Modern Politics*, enlarged ed. (Yale Univ. Press, 1990).

¹¹ З пункту гледжаньня мусульманаў-неарабаў, заняпад Багдадзкага Халіфату і ягонае руйнаваньне манголамі ў 1292 годзе азначае не канец ісламскай велічы, а толькі канец арабскага панаваньня ў ісламе. Індыя Маголаў, Пэрсія і, зразумела, Атаманская Імпэрыя былі магутнымі ісламскімі дзяржавамі, што паўсталі ўжо пасьля падзеньня Багдадзкага Халіфату.

¹² Бэн Ладэн «Абвяшчэньне вайны» 23 жніўня 1996 году.

даволі павярхоўным знаёмствам з заходняй гісторыяй і філязофіяй. Накіраваны Эгіпэцкай дзяржавай у 1940-я гады на вучобу ў ЗША, Катб вярнуўся адтуль перакананым антызаходнікам, з палымнай нянавісьцю да Заходняга грамадства і гісторыі. Ён адмаўляў дасягненні Заходняй цывілізацыі як цалкам матэрыяльныя, сьцьвярджаючы, што заходняе грамадства не валодае нічым, што «адпавядала б уласнаму сумленьню гэтага грамадства і апраўдвала б ягонае існаваньне»¹³. Але асноўнымі тэзамі ў творчасьці Катба, на якіх грунтуе свае разважаньні Бэн Ладэн, зьяўляюцца наступныя думкі: чалавек можа абіраць толькі паміж Ісламам і грэхам нявер'я, іншага выбару няма; шмат мусульманаў падпалі пад грэх нявер'я пад уплывам матэрыяльных каштоўнасьцяў, таму ў прынцыпе жыцьцё ў грахе можа атрымаць перамогу над Ісламам; у сьвеце цяпер ідзе толькі адна барацьба, барацьба паміж Богам і Сатаной, таму абавязкам кожнага мусульманіна ёсьць удзел у гэтай барацьбе. Таму любы мусульманін, які не падзяляе гэтай канцэпцыі, папросту робіцца яшчэ адным ворагам, які мусіць быць знішчаны¹⁴. Бэн Ладэн падзяляе радыкальныя тэзы Катба і тым самым апраўдвае і рацыяналізуе масавыя несправаваныя забойствы як справядлівую абарону веравызнаньня, якое знаходзіцца ў стане вайны.

Шмат амэрыканцаў зараз задаюцца пытаньнямі «Чаму яны нас так ненавідзяць?», і «Як мы можам спыніць гэтыя напады?». Бэн Ладэн і Аль-Каіда далі адказы на гэтыя два пытаньні. Адносна першага яны адказваюць: Амэрыка першая напала на сьвет Ісламу, яна нясе адказнасьць за ўсе канфлікты з мусульманамі. Такім чынам, амэрыканцы нясуць адказнасьць за вайну ізраільцянаў з палестынцамі, рускіх з чачэнцамі, індусаў з кашмірскімі мусульманамі, за барацьбу філіпінскага ўраду супраць мусульманскай меншасці на сваіх паўднёвых выспах. Таксама Амэрыка нясе адказнасьць за дзейнасьць урадаў мусульманскіх краінаў, якія былі вызначаныя Аль-Каідай як «заходнія агенты» — Бэн Ладэн катэгарычна заяўляе: «Наша барацьба супраць гэтых урадаў неаддзельная ад барацьбы супраць вас»¹⁵. Гэткія абвінавачаньні знаходзяць спачуваньне ў сотняў мільёнаў арабаў і іншых мусульманаў, якія ваража ставяцца да Амэрыкі з-за праблемаў Іраку, Палестыны, з-за падтрымкі Амэрыкай

рэпрэсіўных рэжымаў у мусульманскіх краінах. Напэўна, рэакцыя Бэн Ладэна часткова была выкліканая некаторымі аспектамі амэрыканскай знешняй палітыкі, аднак хутка гэта стала больш складанай зьявай. Па другім пытаньні Бэн Ладэн кажа, што Амэрыка мусіць пакінуць Блізкі Ўсход, што належыць Ісламу, а таксама выкараніць немаральнасьць і бязбожжа свайго ўласнага грамадства і культуры: «Гэта сумна, але я вымушаны сказаць вам, што вы зьяўляецеся найгоршай цывілізацыяй у гісторыі чалавецтва». Пакуль Амэрыка не зразумее гэтага, яна будзе знаходзіцца ў вайне зь Ісламскай нацыяй, з нацыяй, што «прагне сьмерці больш, чым вы хочаце жыць»¹⁶.

Гісторыя і палітычны кантэкст

Мала якія з фундамэнталісцкіх плыняў у Ісламе здолелі атрымаць сапраўдную палітычную ўладу. У XIX і XX стагодзьдзях фундамэнталісты маглі ясна артыкуляваць антыкаляніяльныя пачуваньні, аднак насамрэч яны не адыгралі істотнай ролі ў барацьбе супраць каляніяльнага панаваньня пасля Першай сусьветнай вайны — гэтая барацьба мела выразна сьвецкі характар. Адвакаты, вайскоўцы, чыноўнікі, якія атрымалі адукацыю на Захадзе — вось хто ў большасці выпадаў быў у авангардзе барацьбы за незалежнасьць, а ўплыў духавенства і традыцыйная культура ўспрымаліся імі хутчэй як перашкода для нацыянальнага разьвіцьця.

Пасля атрыманьня незалежнасьці ад заходніх мэтраполяў арабскі Блізкі Ўсход прайшоў шлях ад першапачатковага аптымізму і гонару да сучасных цынзму, абьякавасьці і адчаю. У некаторых краінах ужо на пачатку гэтага шляху існавала дынастычнае дзяржаўнае кіраваньне, у іншых яно было хутка ўстаноўлена на падставе існых крэўна-дынастычных структураў. У такіх краінах, як Саўдаўская Арабія, Ярданія, Марока манархіі існуюць дагэтуль. Аднак у Эгіпце, Лібіі, Эмэне яны былі ў рэшце рэшт зьвергнутыя сьвецкімі нацыяналістычнымі рэвалюцыйнымі групамі. Сьвецкія рэжымы абяцалі сваім народам яркую будучыню, якая часта атаесамлялася з шырокай наднацыянальнай ідэалёгіяй (такой як Арабскі Сацыялізм эгіпэцкага прэзыдэнта Джа-маль Абдэль Насэра альбо ідэалёгія партыі Баас у

¹³ Катб бачыў грэх паўсюль у Амэрыцы, нават у мірных вясковых цэрквах на Сярэднім Захадзе. Ягоныя погляды найбольш яркава выкладзеныя ў ягоным творы «Я бачыў Амэрыку» (1949) — Sayyid Qutb, Milestones (American Trust Publications, 1990).

¹⁴ Выкладаньне вучэньня Катба можна знайсці тут: www.npr.org/display_pages/features/feature_1253796.html.

¹⁵ Бэн Ладэн «Пасланьне Амэрыцы» — ліст Бэн Ладэна, распаўсюджаны ім з сховішча 23 лістапада 2002 году, <http://observer.guardian.co.uk/worldview/story/0,11581,845725,00.html>.

¹⁶ Тамсама.

Сірыі і Іраку), што заклікала да адзінай і сэкулярызаванай арабскай дзяржавы. Але хутка высьветлілася, што гэтыя новыя сьвецкія рэжымы былі насамрэч дэспатыямі, якія не прымалі існаваньня апазыцыі ў будзь якім выглядзе — гэта датычылася нават Эгіпту зь ягонымі даўнімі парлямэнцкімі традыцыямі. На працягу доўгага часу гэтыя рэжымы ажыццяўлялі рэпрэсіўнае панаваньне, вымушаючы апазыцыю да эміграцыі і скіроўваючы народны гнеў на замежных ворагаў. Такім чынам, недзе напрыканцы 1970-х збанкрутаванасьць сьвецкага нацыяналізму была відавочная для ўсіх у ісламскім сьвеце: дэспатычныя рэжымы перакрылі ўсе магчымасьці для існаваньня мірнай апазыцыі, вымушаючы сваіх палітычных апанэнтаў альбо пакідаць краіну, альбо пераходзіць да ўзброеных мэтадаў барацьбы.

Іранская рэвалюцыя 1979 году ня проста прывяла да ўлады ў гэтай краіне шыіцкую тэакратыю, але сваім посьпехам дала прыклад і натхненне для ісламскіх фундамэнталістаў (і шыітаў, і сунітаў) ува ўсім сьвеце. У 1980-х багатая і росквітная за кошт нафтавага экспарту суніцкая Саўдаўская Арабія пачала канкураваць з шыіцкім Іранам на ідэалігічным полі, прасоўваючы сваю вэрсію ісламскага фундамэнталізму ў выглядзе радыкальнай інтэрпрэтацыі суніцкага вучэньня — вахабізму. Саўдаўскае кіраўніцтва, якое заўжды адчувала сваю асаблівую місію як ахоўніка сьвятых для кожнага мусульманіна месцаў¹⁷, разам з заможнымі арабамі зь іншых дзяржаваў Пэрсідзкай затокі не шкадавала грошаў на пабудову мячэцяў і мэдрэсэ, дзе б прапаведвалася іхняя вэрсія ісламскай дактрыны.

Зь іншага боку, сьвецкія рэжымы ў гэтай барацьбе за легітымнасьць не маглі прапанаваць хоць нейкую прыймальную альтэрнатыву. Замест гэтага іх кіраўнікі саступалі ўсё больш сфэраў грамадзкага жыцьця (адукацыя, сацыяльная праца), якія пераходзілі пад кантроль фундамэнталісцкіх рухаў. Але апошнія на гэтым не спыняліся, патрабуючы рэальнай палітычнай улады ў дзяржаве — так гэта было ў Эгіпце. У 1981 годзе забойства ісламістамі прэзыдэнта Эгіпту Анвара Садата выклікала хвалю рэпрэсію супраць ісламскіх радыкальных групавак, аднак пры гэтым рэпрэсіўныя дзеянні дзяржаўных уладаў закранулі і шматлікіх памяркоўных ісламскіх навукоўцаў, пісьменьнікаў, сьвятароў, якія з-за пагрозаў і пераследу былі вымушаныя эміграваць. Ваеннае кіраўніцтва ў Пакістане было вымушанае сумяшчаць дэманстрацыю ўласнай рэлігійнасьці зь пе-

радачай пад кантроль ісламістаў адукацыі і іншых сфэраў грамадзкага жыцьця.

Гэтыя зьмены ў палітычным жыцьці ісламскіх краінаў працягваліся і ў 1990-х: Іранская рэвалюцыя страціла свой першапачатковы імпульс, а пакістанскія кіраўнікі прадэманстравалі падзеньне энтузіязму што да фундамэнталісцкіх ідэяў. Рух ісламскага адраджэньня быў распаўсюджаны па ўсім ісламскім сьвеце, аднак нідзе, акрамя Ірану і Судану, ён ня здолеў атрымаць рэальную палітычную ўладу. У Алжыры, дзе ў 1991 годзе ісламісты амаль дамагліся ўлады электаральным шляхам, вайскоўцы адмянілі іх перамогу, выклікаўшы тым самым крываваю грамадзянскую вайну. Апанэнты існых уладных групавак у мусульманскіх краінах амаль ня маюць магчымасьці ўдзелу ў палітычным працэсе. Такім чынам, яны паўсюль папаўняюць шэрагі радыкальнай ісламскай апазыцыі, якая заклікае да ачышчэньня грамадзтва, спынення гвалтоўнай і непрыемнай мадэрнізацыі, вяртаньня да старога ладу і нормаў *шарыяту*.

Сацыяльна-эканамічныя праблемы

У 1970-х і ў пачатку 1980-х імгненнае ўзбагачэньне нафтаздабывальных і ў значнай ступені немадэрнізаваных ісламскіх краінаў вымушала іх кіраўніцтва зрабіць захады па пераадоленьні таго разрыву ў разьвіцьці, які складаўся дзесяцігодзьдзі адставаньня. Вялізарныя сродкі інвеставаліся ў праекты разьвіцьця інфраструктуры, пашыралася адукацыя, ствараліся грамадзкія праграмы сацыяльнага забесьпячэньня. Гэткая дзейнасьць пашырыла распаўсюджанае пачуцьцё права на дзяржаўныя даброты без адпаведнага пачуцьця абавязацельстваў перад грамадствам. Напрыканцы 1980-х памяншэньне даходаў ад продажу нафты, фінансавыя страты ад шматлікіх нерэнтабельных і маштабных праектаў разьвіцьця, павелічэньне насельніцтва зрабілі гэтыя праграмы сацыяльнай абароны нежыццяздольнымі. Выкліканыя гэтым скарачэньні сацыяльных субсыдыяў прывялі да вялікай незадаволенасьці насельніцтва, якое прызвычалася разглядаць урадавую дапамогу і шчадроту як натуральны стан рэчаў і іх натуральнае права. Гэтая незадаволенасьць таксама падштурхнула да разуменьня таго, наколькі несправядліва былі разьмеркаваныя звышдаходы ад экспарту нафты, якая непрапарцыянальна вялікая частка гэтых грошаў пайшла проста ў кішэні вузкага кола ўладароў, іх сяброў і іх памагатых.

¹⁷ Сьвятыні Мэкі і Мэдзіны знаходзяцца пад дзяржаўнай юрысдыкцыяй Саўдаўскай Арабіі, хоць ідэалігічна ёсьць сакральнымі мейсцамі для ўсіх мусульманавых сьвету. — *Заўвага перакладчыка.*

У адрозьненне ад краінаў-экспартэраў нафты і Аўганістану, які толькі нядаўна стаў на шлях сучаснага эканамічнага разьвіцьця, у іншых арабскіх краінах і ў Пакістане ажыццяўляўся курс да ўраўнаважанай мадэрнізацыі. Сфармаваныя ў гэтых краінах камэрцыйны, фінансавы і прамысловы сэктары, натхнёныя духам свабоднага прадпрымальніцтва і распаўсюджаным разуменьнем гаспадарчай вольнасьці, мелі добрыя перспэктывы. Але нерэнтабэльная цяжкая прамысловасьць, існаваньне дзяржаўных манаполіяў і наяўнасьць непразрыстай бюракратыі душылі рост. Што яшчэ больш важна, у гэтых этатыцкіх рэжымах кіраўнічыя групыкі ставілі за асноўную мэту захаваньне кантролю над нацыянальным багацьцем. У выніку гэтыя гаспадаркі страцілі дынаміку і пераўтварыліся ў застойныя прыдаткі да нафтаздабывальных краінаў, крыніцы сталай плыні эмігрантаў у арабскія нафтавыя дзяржавы і на Захад. Акрамя таго, уціск і ізаляцыя жанчын у шматлікіх мусульманскіх краінах ня толькі шкодзілі іх індывідуальным магчымасьцям, але і падрывалі эканамічную прадуктыўнасьць¹⁸.

Напачатку 1990-х гадоў высокая нараджальнасьць і рэзкае памяншэньне дзіцячай сьмяротнасьці выклікалі ў ісламскім сьвеце адну агульную праблему: усё большая доля маладога насельніцтва без аніякіх рэальных перспэктываў на ўстойлівую занятак у бліжэйшай будучыні — гэта быў ясны знак блізкай сацыяльнай наваліцы. Пераважная колькасць гэтых маладых людзей ня мела іншай адукацыі, чым навучаньне ў рэлігійных школах, і таму не валодала патрэбнымі ў сучасным грамадстве навыкамі. І нават тыя, хто здолеў атрымаць сучасную адукацыю, не маглі знайсці магчымасьці для яе выкарыстаньня, паколькі яны жылі ў застойных эканамічных сыстэмах, якія не маглі стварыць неабходную колькасць працоўных месцаў. Мільёны маладзёнаў былі вынікам функцыянаваньня адукацыйных сыстэмаў, якія — і сьвецкія, і рэлігійныя — амаль не надавалі ўвагі таму, што знаходзілася па-за межамі ісламскага сьвету, па-за межамі ісламскай гісторыі і культуры. Сьвецкая адукацыя, там, дзе яна была пашыраная, была інтэграваная ў сусьветную тэхнічную і прыродазнаўчую навуку, але на гуманітарным узроўні заставалася па-ранейшаму зачыненай. Шмат каму з гэтых маладых людзей,

нават пры здольнасьці вучыцца за мяжой, бракавала адчуваньня ўласнай перспэктывы ў будучыні і якасьцяў, неабходных для разуменьня іншых культураў.

Фрустрацыя ад пэрманэнтных пошукаў сродкаў для існаваньня, няздольнасьць здабыць карысьць са сваёй адукацыі (якая часта была атрыманая дзякуючы ахвяраваньням вялікай сям’і), адарванасьць ад уласных каранёў рабілі гэтую моладзь лёгкай мішэнню для радыкалізацыі.

Гістарычныя магчымасьці Бэн Ладэна

Большасьць мусульманаў аддае перавагу мірнаму веравызнаньню, непадобнаму на ваяўнічае сэктантства Бэн Ладэна. Паміж арабаў паслядоўнікаў Бэн Ладэна звычайна называюць *такфіры* (takfiri), што значыць «тыя, хто лічыць іншых мусульманаў нявернымі» — так адбываецца з-за іх гатоўнасьці забіваць тых адзінаверцаў, якія не пагаджаюцца зь іх поглядамі. Нягледзячы на хлусьлівую тэалёгію, фактам застаецца тое, што большасьць мусульманаў, як і большасьць іншых людзей, аніякім чынам не апраўдваюць масавыя забойствы і барбарства.

«Усе амэрыканцы мусяць ясна ўсьведамляць, што тэрор ня ёсьць сапраўдным тварам Ісламу, — адзначыў прэзыдэнт Буш. — Іслам — гэта вера, якая аб’ядноўвае мільярд людзей па ўсёй зямлі, робіць братамі і сёстрамі людзей розных расаў. Гэта вера, заснаваная на любові, а не на нянавісьці»¹⁹. Але ж, паколькі палітычныя, эканамічныя і сацыяльныя праблемы стварылі ў некаторых грамадзтвах выбуховае становішча, Бэн Ладэн скарыстаўся найбольш экстрэмісцкімі і фундамэнталісцкімі плынямі ў Ісламе як каталізатарам для гэтай выбуховай сумесі. Бэн Ладэн зьвяртаўся да грамадстваў, поўных незадаволенасьці, зьвяртаўся на зразумелай мове, выкарыстоўваючы знаёмыя сымбалі — і ён сам стаў сымбалам, сымбалам супраціву Захаду і Амэрыцы. Ён мог натхняць сваіх прыхільнікаў памяццю пра пасьпяховую вайну, якая прынесла воінам Ісламу перамогу ў джыгадзе 1980-х супраць савецкай акупацыі Аўганістану.

У 1998 годзе Бэн Ладэн ужо выразна адрозьніваўся ад іншых ідэолягаў ісламскага

¹⁸ Гл. Arab Human Development Report 2003 (United Nations, 2003). Гэтае дасьледаваньне, падрыхтаванае самімі арабамі, аналізуе ня толькі стандартныя статыстычныя дадзеныя, але і зьвяртае ўвагу на больш тонкія сацыяльныя паказчыкі, вызначаныя нядаўнімі Нобэлеўскім ляўрэатам Амарца Сэн. Натуральна, гэтая справаздача няшмат кажа пра палітычнае вымярэнне сацыяльных і эканамічных працэсаў. — Гл. Mark LeVine, “The UN Arab Human Development Report: A Critique” Middle East Report, July 26, 2002 (www.merip.org/mero/mer0072602.html).

¹⁹ Прамова прэзыдэнта ЗША Джорджа Буша падчас круглага стала з арабскімі і мусульманскімі лідэрамі Амэрыкі 10 верасьня 2002 году (www.whitehouse.gov/news/releases/2002/09/20020910-7.html).

экстрэмізму, паколькі быў засяроджаны на нападзе на Амэрыку. Ён сьцьвярджаў, што іншыя экстрэмісты, якія абралі сваімі мішэнямі лякальныя сьвецкія ўрады альбо Дзяржаву Ізраіль — яны абралі памылковую тактыку, выкарыстоўвалі паўмеры і не рабілі таго, што сам Бэн Ладэн называў «узязь зьмяю за галаву»²⁰.

І нарэшце, трэба адзначыць тое важнае дасягненьне, дзякуючы якому Бэн Ладэн адрозьніваўся ад іншых экстрэмістаў і меў перад імі перавагу ў моцы: гэта наяўнасьць магутнай міжнароднай арганізацыі. Да абвяшчэньня сваёй вайны Амэрыцы ў лютым 1998 году Бэн Ладэн песьціў гэтае сваё любімае дзіцё ўжо амаль дзесяць год. Ён здолеў прыцягнуць, абучыць і выкарыстоўваць шматлікіх рэкрутаў з розных краінаў для сваіх усё больш амбіцыйных апэрацыяў, кожная зь якіх гартавала ягоных старых прыхільнікаў, прыцягвала новых і пазначала непазьбежнасьць дасягненьня пастаўленай мэты.

2.3. Стварэньне Аль-Каіды (1988–1992)

Дзесяць год канфлікту ў Аўганістане з 1979 па 1989 далі ісламскім экстрэмістам трэніровачную пляцоўку і апорную базу для падрыхтоўкі. Камуністычны ўрад у Аўганістане прыйшоў да ўлады ў 1978 годзе, але быў няздольны кантраляваць краіну. Напрыканцы 1979 году маскоўскае кіраўніцтва было вымушанае накіраваць у Аўганістан вайсковыя часткі, каб гарантаваць захаваньне свайго ўплыву на гэтай тэрыторыі. У адказ паўстаў магутны рух нацыянальнага аўганскага супраціву, які ў рэшце рэшт нанес паразу савецкім узброеным сілам²¹. Маладыя мусульмане з усяго сьвету імкнуліся ў Аўганістан дзеля таго, каб прыняць удзел у Сьвятой вайне (*джыгад*) супраць акупантаў. Большасьць добраахвотнікаў была з краінаў Блізкага Ўсходу, некаторыя прыбылі з Саўдаўскай Арабіі — і сярод іх быў Усама Бэн Ладэн.

Яму было 23 гады, калі ў 1980 годзе ён патрапіў у Аўганістан. Сямнаццаты зь пяцідзсяці сямі дзяцей саўдаўскага будаўнічага магната, шасьці футай і пяці цяляў росту, хударлявы, Бэн

Ладэн выглядаў нязграбным, але насамрэч быў выдатна падрыхтаваны фізычна, займаўся каньным спортам, альпінізмам і футболам. Падчас свайго навучаньня ва Ўнівэрсытэце Абдул Азіза ў Саўдаўскай Арабіі Усама Бэн Ладэн захапляўся палымянымі казаньнямі Абдулы Ассамы (Abdullah Azzam), палесьцінскага пасьядоўніка Катба. Аднак сярод добраахвотнікаў у Аўганістане Бэн Ладэн быў адметны не сваёй рэлігійнасьцю, а тым, што меў дачыненне да багатай сям'і. Хоць ён і прымаў удзел у баявых дзеяньнях, але стаў вядомы як чалавек, які дапамагаў фінансаваць антысавецкі *джыгад*²².

Бэн Ладэн, магчыма, лепей за астатніх замежных добраахвотнікаў у Аўганістане разумеў, наколькі працяг і магчымы посьпех *джыгады* ў Аўганістане залежылі ад падтрымкі з боку складанейшай, амаль сусьветнай арганізацыі. Гэтая арганізацыя ўключала ў сябе сетку фінансавай падтрымкі, гэтак званы «Залаты Ланцуг», які зьвязваў, пераважна, саўдаўскіх бізнэсмэнаў і іншых фінансістаў з краінаў Пэрсідзкай затокі. Ахвяраваньні цяклі праз дабрачынныя фундацыі і іншыя няўрадавыя арганізацыі (NGO). Бэн Ладэн і «Аўганскія Арабы» існавалі ў значнай ступені за кошт сродкаў, сабраных праз гэтыя мэханізмы — з гэтых грошаў па ўсім сьвеце набывалася зброя і іншыя рэчы, неабходныя для Сьвятых воінаў Ісламу, *маджагедзьдзінаў*²³.

Мячэці, школы і іншыя ўстановы, дзе рэкрутаваліся добраахвотнікі для гэтай вайны, размяшчаліся ў розных краінах сьвету, у тым ліку ў Злучаных Штатах. Некаторыя зь іх былі пабудаваныя ісламскімі экстрэмістамі альбо іх спонсарамі. Бэн Ладэн кантраляваў важныя накірунак гэтай дзейнасьці. Ён і Ассам кіравалі стварэньнем «Бюро Паслугаў» (*Мектаб ал Хідмат*, альбо скарачана МАК), якое было каналам набору навабранцаў для вайны ў Аўганістане.

Тагачаснае міжнароднае становішча было спрыяльным для Бэн Ладэна — Злучаныя Штаты і Саўдаўская Арабія выдаткоўвалі мільярдныя асігнаваньні (натуральна, негалосна) паўстанцам, што змагаліся супраць савецкай акупацыі ў Аўганістане. Звычайна гэтая дапамога накіроўвалася праз Пакістан, паколькі менавіта пакістан-

²⁰ Аналітычная справаздача CIA “Bin Ladin’s Terrorist Operations: Meticulous and Adaptable,” СТС 00-40017CSH, 2 лістапада 2000 году.

²¹ «Адкрыты супраціў акупантам выбухнуў вельмі хутка, недзе ўжо праз два месяцы пасья інтэрвэнцыі... усё насельніцтва Кабулу ўзьнялося на дахі сваіх дамоў і сьпявала «Алла Акбар» — гэта быў адкрыты выклік савецкім генэралам, якія маглі зруйнаваць горад, але не маглі зламаць дух ягоных жыхароў. Пасья гэты выклік быў падхоплены паўсюль у сельскай мясцовасьці». — Mohammed Yahya Nawwroz and Lester W. Grau “The Soviet War in Afghanistan; History and Harbinger of Future War?” Military Review (Fort Leavenworth Foreign Military Studies Office), Sept./Oct. 1995, p. 2.

²² Rohan Gunaratna, Inside Al-Qa’eda: Global Network of Terror (Columbia Univ. Press, 2002), pp. 16–23.

²³ Матэрыялы справы United States v. Enaam Arnaout, No. 02-CR-892 (N. D. Ill. filed Jan. 6, 2003).

ская вайсковая выведка (ISID) дапамагала ў падрыхтоўцы і ўзбраенні паўстанцаў. Але ўсё ж такі Бэн Ладэн і ягоныя таварышы абাপіраліся ў асноўным на ўласныя (прыватныя) сеткі збору ахвяраванняў²⁴.

Красавік 1988 году быў адзначаны перамогай аўганскага *джыгаду*: тады Масква абвесьціла, што выведзе свае войскі з Аўганістану цягам наступных дзевяці месяцаў. Паколькі супрацьстаянне Саветам было скончанае, лідэры *джыгаду* думалі, што рабіць далей. Бэн Ладэн і Ассам былі перакананыя, што арганізацыя, якая так эфектыўна спрацавала ў Аўганістане, не павінная спыніць сваё існаванне з вызваленнем гэтай краіны. Яны заснавалі тое, што было названае «базай», «апірышчам», «цэвядыняй» альбо «падмуркам» — па-арабску Аль-Каіда. Гэтая арганізацыя павінная была стаць штабам для будучага новага *джыгаду*. Нягледзячы на тое, што Ассам быў фармальным кіраўніком МАК, пры стварэнні Аль-Каіды было зразумела, што насамрэч лідэрам (*эмірам*) тут зьяўляецца Бэн Ладэн. Арганізацыйная структура Аль-Каіды ўключала ў сябе аддзел выведкі і надзвычайных дзеянняў, вайсковы камітэт, фінансавы камітэт, палітычны камітэт і камітэт, адказны за сувязі са сродкамі масавай інфармацыі і прапаганду. Над усёй гэтай структурай стаяла Назіральная Рада (*шура*), складзеная з найбліжэйшага атачэння Бэн Ладэна²⁵.

Абставіны прыходу Бэн Ладэна да лідэрства ў Аль-Каідзе сьведчылі пра ягоную ўпэўненасць у сабе, пра рост ягоных амбіцыяў і пра намер цалкам кантраляваць падрыхтоўку *маджагедзьдзінаў* да ўзброенай барацьбы ў любым кутку сьвету. Ассам, у адрозненне ад пазыцыі Бэн Ладэна, настойваў на тым, каб працягваць барацьбу ў Аўганістане да таго часу, пакуль там ня будзе ўсталяваны сапраўдны ісламскі ўрад. Таксама, як палесьцінец, ён бачыў галоўнай мішэнню для наступных нападаў Дзяржаву Ізраіль²⁶. Але, як бы там ні было, усе магчымыя спрэчкі былі спыненыя 24 лістапада 1989 году, калі дыстан-

цыйна кіраванае выбуховае прыстасаванне ў аўтамабілі Ассама забіла яго самога і абодвух ягоных сыноў. Бясспрэчна, гэты выпадак граў на руку Бэн Ладэну, які атрымаў поўную ўладу над тым, што заставалася ад МАК, і над новастворанай Аль-Каідай²⁷.

Праз уплыў такіх аўтараў як памянёны Катб і з-за прысутнасці ў саўдаўскіх установах адукацыі вялікай колькасці выкладчыкаў, выгнаных з Эгіпту за іх радыкальныя ісламісцкія погляды, ісламісты ўжо мелі вялікі ўплыў на Бэн Ладэна і рух, які ён ачольваў. Напрыканцы 1980-х, пасля забойства прэзідэнта Садата, эгіпэцкі ісламісцкі рух знаходзіўся ў цяжкім стане. Ён быў прадстаўлены дзвюма галоўнымі групамі — Ісламскай Групаў і Эгіпэцкім Ісламскім *Джыгадам*. Духоўным бацькам абедзвюх плыняў быў гэтак званы «Сьяпы Шэйх», Амар Абдэль Рахман (Omar Abdel Rahman) — менавіта ягоныя казанні натхнілі забойцаў Садата. Пасля вызвалення з эгіпэцкіх вязьніцаў у 1980-я гады Амар Абдэль Рахман знайшоў прытулак у ЗША, дзе са сваёй штаб-кватэры ў Нью-Джэрсі ён мог бесьперашкодна распаўсюджаць заклікі да забойства няверных²⁸. Аднак вакол самога Бэн Ладэна найбольш важным эгіпціянінам быў хірург-эмігрант Эйман аль Захіры, які ўзначальваў экстрэмісцкую фракцыю ў Эгіпэцкім Ісламскім *Джыгадзе*. Шмат ягоных прыхільнікаў займалі важныя пасады ў Аль-Каідзе, а яго самога часам называлі намесьнікам кіраўніка Аль-Каіды. Ён і стаў ім фармальна неўзабаве пасля таго, як ягоная фракцыя сталася часткай Аль-Каіды²⁹.

Бэн Ладэн у Судане

Напрыканцы 1989 году Бэн Ладэн меў такі аўтарытэт у асяродзьдзі ісламскіх экстрэмістаў, што суданскі палітычны лідэр Хассан аль Турабі (Hassan al Turabi) запрасіў яго і ягоную арганізацыю размясьціцца ў Судане. Турабі ў той час узначальваў Нацыянальны Ісламскі Фронт, які ў

²⁴ Напрыклад, Аль Захіры абвясняе абвінавачаньні ў тым, што *маджагедзьдзіны* хоць у нейкай ступені фінансаваліся з амэрыканскіх крыніцаў альбо навучаліся пры ўдзеле Злучаных Штатаў (гл. Zawahiri “Knights Under the Prophet’s Banner” Al Sharq al Awsat, Dec. 2, 2001).

²⁵ Большасць інфармацыі адносна гісторыі і арганізацыйнага разьвіцьця Аль-Каіды была атрыманая з крыніцаў, захопленых у ходзе апошніх вайсковых і паліцэйскіх апэрацыяў, уключаных у дасьце “Tareekh Usama” і “Tareekh al Musadat”. Частка гэтых матэрыялаў фігуравала ў працэсе United States v. Arnaout, 6 студзеня, 2003. Гл. таксама справаздачу выведкі Terrorism: Historical Background of the Islamic Army and bin Ladin’s Move from Afghanistan to Sudan, ад 26 лістапада 1996 году; DOD document, “Al-Qa’eda” AFGP-2002-000080 (translated), некаторыя іншыя матэрыялы, атрыманыя ад выведкі і матэрыялы Сусьветнай Асацыяцыі Мусульманскай Моладзі.

²⁶ Матэрыялы справы United States v. Arnaout, 6 студзеня, 2003.

²⁷ Паведамленьне FBI пра допыт Джамала аль Фадла (Jamal al Fadl) ад 10 лістапада 1996 году.

²⁸ Daniel Benjamin and Steven Simon, The Age of Sacred Terror (Random House, 2002), pp. 6–7, 57–63, 83–85; United States v. Rahman, 189 F.3d 88, 104–105, 123–124 (16 жніўня, 1996).

²⁹ Gunaratna, Inside Al-Qa’eda, pp. 25–27; пагадненьне паміж Аль-Каідай і іншымі ісламісцкімі групамі — гл. Benjamin and Simon, Age of Sacred Terror, p. 103.

складзе кааліцыйных сілаў авалодаў Хартумам³⁰. У выніку перамоваў Бэн Ладэн пагадзіўся дапамагчы Турабі ў барацьбе супраць хрысьціянскіх сэпаратыстаў у паўднёвым Судане і разгарнуць тут дзейнасьць сваёй будаўнічай кампаніі — у замен Турабі паабяцаў зрабіць Судан базай для міжнародных апэрацыяў Бэн Ладэна і для падрыхтоўкі да *джыгаду*. У 1990 годзе агенты Бэн Ладэна пачалі набываць маёмасьць у Судане, у той час як ён сам на некаторы час вярнуўся з Аўганістану на радзіму, у Саўдаўскую Арабію³¹.

Калі ў жніўні 1990 году іракскія войскі ўварваліся ў Кувэйт, Бэн Ладэн, якому ягонае дзейнасьць у Аўганістане прынесла пашану і павягу, прапанаваў саўдаўскім кіраўнікам заклікаць *маджагедзьдзінаў* да вызваленьня Кувэйту. Гэтая прапанова была адхіленая, а саўдыты далучыліся да ўзначаленай Злучанымі Штатамі міжнароднай кааліцыі. Пасьля таго як кіраўніцтва Саўдаўскай Арабіі дазволіла амэрыканскім узброеным сілам размяшчацца на тэрыторыі каралеўства, Бэн Ладэн і шмат хто зь ісламскіх аўтарытэтных сьвятароў сталі публічна асуджаць гэткую палітыку кіраўнічай дынастыі. Аднак саўдаўскае кіраўніцтва асудзіла да выгнаньня шэраг клірыкалаў і прымусіла Бэн Ладэна замаўчаць (напрыклад, у яго быў адабраны пашпарт). Пры дапамозе асобаў з каралеўскага дому, якія, насуперак афіцыйнай пазыцыі дынастыі, спачувалі ягоным поглядам, Бэн Ладэн здолеў выехаць з каралеўства ў красавіку 1991 году. З таго часу ён болей ня меў краіны, якую ён мог бы назваць сваёй радзімай — саўдаўскі ўрад заблякаваў усе ягоныя фінансавыя актывы і пазбавіў саўдаўскага падданства³².

Бэн Ладэн пераехаў у Судан у 1991 годзе, калі ўжо валодаў тут вялікім і складаным комплексам бізнэс- і тэрарыстычных установаў. Зь цягам часу ён яшчэ больш пашырыў свой уплыў праз шматлікія кампаніі, глябальную сетку фінансавых сувязяў і няўрадавых арганізацыяў. У адпаведнасьці са сваёй дамоўленасьцю з Турабі, Бэн Ладэн выкарыстоўваў сваю будаўнічую кампанію

для пабудовы новай шашы з Хартуму да Порт-Судану, што на ўзбярэжжы Чырвонага мора. Тымчасам кіраўніцтва фінансавых службаў Аль-Каіды і галоўныя апэратыўныя супрацоўнікі выкарыстоўвалі свае пасады ў камэрцыйных структурах, што належылі Бэн Ладэну, для набыцьця зброі, выбуховых рэчываў і тэхнічнага абсталяваньня для сваіх тэрарыстычных мэтаў. Напрыклад, адзін з заснавальнікаў Аль-Каіды, Абу Хаджэр аль Іракі (Abu Hajar al Iraqī), выкарыстоўваў сваю пасаду ў інвэстыцыйнай кампаніі Бэн Ладэна дзеля дзелавых паездак з мэтай набыцьця неабходных для Аль-Каіды рэчаў (ён езьдзіў паўсюль — ад Заходняй Эўропы да Далёкага Ўсходу). Два іншыя, Вадзі аль Хадж (Wadi al Hage) і Мубарак Дуры (Mubarak Douri), якія былі завэрбаваныя ў арганізацыю напрыканцы 1980-х у Тусоне (штат Арызона), падарожнічалі ў Кітай, Малайзію, Філіпіны і былыя савецкія рэспублікі — Украіну і Беларусь³³.

Колькасьць офісаў, якія Бэн Ладэн выкарыстоўваў дзеля тайнай фінансавай і іншага кшталту падтрымкі сваіх тэрарыстычных памкненьняў, папросту ўражвае. Сетка ўключала ў сябе галаўное прадпрыемства на Кіпры, групу офісаў у Загрэбе і дабрачынны міжнародны фонд у Сараева (ён падтрымліваў мусульманскія фармаваньні падчас канфлікту з сэрбамі і харватамі), няўрадавую арганізацыю ў Баку (Азэрбайджан), якая выкарыстоўвалася як цэнтар падтрымкі мусульманскіх паўстанцаў у Чачэніі. Таксама актыўна выкарыстоўвалася Агенцыя дапамогі краінам Трэцяга сьвету — Third World Relief Agency (TWRA) — са штаб-кватэрай у Вене і філіяламі ў Будапэшце і Загрэбе. Пазьней Бэн Ладэн створыць няўрадавую арганізацыю ў Найробі (Кенія) для прыкрыцьця тамтэйшай дзейнасьці.

Такім чынам, Бэн Ладэн пераўтварыўся ў галаву міжнароднай канфэдэрацыі *джыгаду*. У Судане ён заснаваў «Шуру Ісламскага Войска», што павінная была быць каардынавальным органам, які б звязваў паміж сабой часткі гэтага глябальнага тэрарыстычнага кансорцыюму. Аснову гэта-

³⁰ Па паказаньнях, дадзеных Джамалам аль Фадлам у межах справы United States v. Usama bin Laden, No. S (7) 98 Cr. 1023 (S. D. N. Y.), 6 лютага, 2001 (сцэнаграма, pp. 218–219, 233); 13 лютага, 2001 (сцэнаграма, pp. 514–516); 20 лютага, 2001 (сцэнаграма, p. 890). Фадл паказвае, што гэтае запрашэньне было дастаўленае Бэн Ладэну ў Аўганістан адмысловай суданскай дэлегацыяй.

³¹ Гл. справаздачу выведкі Terrorism: Historical Background of the Islamic Army and bin Ladin's Move from Afghanistan to Sudan, а таксама вышэйзгаданыя паказаньні Фадла.

³² Gunaratna, Inside Al-Qa'eda, p. 34; падрабязней пра канфлікт Бэн Ладэна з каралеўскім домам гл. Peter L. Bergen, Holy War Inc.: Inside the Secret World of Osama bin Ladin (Touchstone, 2001), pp. 80–82. У той жа час, дапамога Бэн Ладэну з боку дысідэнтуючых прадстаўнікоў каралеўскага сямейства пацвярджаецца дадзенымі расьсьледваньня FBI, напрыклад, паказаньнямі Фадла і Халлада.

³³ Паведамленьне выведкі “Bin Ladin's business activities in 1992” ад 31 сакавіка 1994 году; аналітычная справаздача CIA “Old School Ties” ад 10 сакавіка 2003 году; справаздача выведкі “Terrorism: Historical Background of the Islamic Army and bin Ladin's Move from Afghanistan to Sudan” ад 26 сакавіка 1996 году.

га органу склала *шура* Аль-Каіды, але ў яе таксама ўваходзілі лідэры альбо прадстаўнікі тых тэрарыстычных арганізацыяў, якія яшчэ захоўвалі аўтаномію. Да гэтай Арміі Бэн Ладэн здолеў прыцягнуць групоўкі з Саўдаўскай Арабіі, Эгіпту, Ярданіі, Лібану, Іраку, Аману, Емэну, Алжыру, Лібіі, Тунісу, Марока, Самалі і Эрытрэі. Яшчэ Аль-Каіда ўстанавіла шчыльныя, але менш фармальныя стасункі зь іншымі групоўкамі з гэтых краінаў, а таксама з Чаду, Малі, Нігеру, Нігерыі, Уганды, Бірмы, Таіланду, Малайзіі і Інданэзіі. Падчас вайны ў Югаславіі былі ўсталяваныя добрыя кантакты з басьнійскімі ісламскімі экстрэмістамі³⁴. Падмурак для сапраўды глябальнай тэрарыстычнай сеткі быў створаны.

Акрамя таго, Бэн Ладэн аказаў дапамогу Фронту Ісламскага Вызвалення на Філіпінах, а таксама спрыяў фармаваньню там групоўкі, якая называлася Брыгада Абу Сайяф (Abu Sayyaf). У Інданэзію былі накіраваныя дасьведчаныя інструктары па тэрарыстычнай і партызанскай дзейнасьці для дапамогі новастворанаму руху Джэмаах Ісламія (Jemaah Islamiyah, JI), які пазьней стварыў філіялы ў Малайзіі, Сінгапуры і на Філіпінах. Была аказана дапамога зброяй і кансультацыямі кашмірскім сэпаратыстам. Напрыканцы 1991 году Бэн Ладэн накіраваў групоўку сваіх прыхільнікаў да паўночнай мяжы Аўганістану для аказаньня дапамогі ісламісцкаму руху ў Таджыкістане (гэта адбылося нават да таго, як азіяцкія часткі Савецкага Саюзу сталі незалежнымі дзяржавамі)³⁵.

Гэты працэс пашырэння арганізацыі, стварэння альянсаў і саюзаў закранаў і Злучаныя Штаты. Мусульманская арганізацыя Аль Хіфа (al Khifa) мела шматлікія аддзяленьні ў розных штатах, а найвялікшы філіял быў у Брукліне пры мячэту Фарух (яшчэ зь сярэдзіны 1980-х гэта быў адзін з асноўных апорных пунктаў Ассамы, Бэн Ладэна і МАК). Іншыя філіялы размяшчаліся ў Атланце, Бостане, Чыкага, Пітсбургу і Тусоне. Яны былі створаныя на базе вярбовачных пунктаў для тых, хто жадаў змагацца з Саветамі ў Аўганістане, —

некаторыя з рэкрутаў пазьней прымалі ўдзел у барацьбе супраць ЗША і ў тэрарыстычных атаках на тэрыторыі іншых дзяржаваў у 1990-я гады, у тым ліку ў нападах на амэрыканскія амбасады ў Афрыцы ў 1998 годзе³⁶.

2.4. Арганізацыйнае разьвіцьцё Аль-Каіды і аб'яўленьне вайны Злучаным Штатам (1992–1996)

Бэн Ладэн распачаў актыўна ўжываць анты-амэрыканскую рыторыку яшчэ да таго, як ён быў вымушаны пакінуць Саўдаўскую Арабію. Ён працягваў рабіць гэта і пазьней, у Судане. На пачатку 1992 году Аль-Каіда выпусьціла *фэтву*, у якой рэзка выступала супраць заходняй акупацыі ісламскіх краінаў. Тэкст гэтага дакумэнта, які быў выразна скіраваны на тое, каб натхняць да нападаў на амэрыканскія сілы, вельмі нагадвае мову *фэтвы*, што была выпушчана Бэн Ладэнам у 1996 годзе. Пазьней Бэн Ладэн неаднаразова выказваўся адносна неабходнасьці «адсекчы галаву зьмяе»³⁷.

У гэты час Бэн Ладэн ужо быў вядомы як буйная постаць сярод ісламскіх экстрэмістаў, асабліва ў Эгіпце, на Арабійскай паўвысьпе і ў памежнай зоне Аўганістану—Пакістану. Але некаторыя з бліжэйшых таварышаў Бэн Ладэна займалі палажэньне хутчэй не падначаленых, а паплечнікаў — ён быў толькі старэйшым сярод «тэрарыстычных баронаў». Напрыклад, гэта датычыцца Усамы Асмаруі (Usama Asmurai), таксама вядомага як Валі Кхан, што пачаў супрацоўнічаць з Бэн Ладэнам яшчэ напачатку 1980-х і вельмі дапамог яму ў Таджыкістане і на Філіпінах. Сярод «баронаў» таксама трэба вылучыць некаторых палявых камандзіраў у Аўганістане і Абу Зубайдаха (Abu Zubaydah), што дапамог у стварэньні базаў у Аўганістане і Пакістане. Нельга пакінуць без увагі такіх дасьведчаных «людзей без радзімы», як Шэйх Махамэд Халід (Khalid Sheikh Mohammed) і Рамзі Юсуф (Ramzi Yousef),

³⁴ Гл. паведамленьні выведкі “Bin Ladin’s business activities in 1992” ад 31 сакавіка 1994 году; “Shipment of Arms and Boats to Yemen for Use by an Islamic Extremist” ад 9 жніўня 1996 году; справаздача выведкі “Terrorism: Responsibilities and Background of Islamic Army Shura Council” ад 19 сьнежня 1996 году; аналітычная справаздача CIA “Old School Ties” ад 10 сакавіка 2003 году; аналітычную справаздачу CIA “Usama Bin Ladin: Al-Qa’ida’s Business and Financial Links in Southeast Asia” СТС 2002-40066СН, ад 6 чэрвеня 2002 году, а таксама паказаньні Фадла. Адносна сувязяў Бэн Ладэна з басьнійскімі мусульманамі гл. Evan F. Kohlmann, Al-Qaida’s Jihad in Europe: The Afghan-Bosnian Network (Berg, 2004).

³⁵ Гл. паказаньні Фадла (сьценаграма, pp. 354–355), а таксама ранейшыя паказаньні Фадла, дадзеныя ім у 1998 годзе супрацоўнікам FBI. Адносна сувязяў Бэн Ладэна зь ісламісцкім рухам у Паўднёва-Ўсходняй Азіі гл. парламэнцкую справаздачу міністра ўнутраных справаў Сінгапуру “The Jemaah Islamiyah Arrests and the Threat of Terrorism” ад 7 студзеня 2003 году.

³⁶ Benjamin and Simon, Age of Sacred Terror, pp. 100, 235; Steven Emerson, American Jihad (Free Press, 2002), pp. 129–137; аналітычная справаздача CIA “Arizona: Long-Term Nexus For Islamic Extremists” СТС 2002-30037Н, ад 15 траўня 2002.

³⁷ Справаздача выведкі “Fatwa to attack U. S. interests in Saudi Arabia and movement of explosives to Saudi Arabia”, 8 студзеня 1997 году; судовыя матэрыялы і выразкі па справах адносна саўдзельнікаў Бэн Ладэна.

якія былі дасьведчанымі апэратыўнымі супрацоўнікамі і, хоць не належылі да пэўнай тэрарыстычнай групы, падарожнічалі па ўсім сьвеце і выконвалі даручэньні Бэн Ладэна, «Сьляпога Шэйха» альбо іх партнёраў³⁸.

У аналізе тэрарыстычных актаў, якія адбываліся ў дадзены пэрыяд, было б памылкай ужываць выслоўе «апэрацыі Аль-Каіды» занадта часта. Аднак таксама ня трэба забывацца на тую сувязь, якія гэтая арганізацыя мела зь іншымі тэрарыстычнымі групамі. І ў гэтай супольнасьці праграма Бэн Ладэна была асаблівай, адметнай: у той час як іншыя ісламісцкія групы ставілі сабе мэты ў межах стратэгіі «мясцовых баёў», па тыпе тых, што разгортваліся ў Эгіпце, Босьніі, Чачэніі альбо Алжыры, Бэн Ладэн атакаваў «далёкага ворага» — Злучаныя Штаты.

Вядомыя і магчымыя напады

Пасьля таго, як напрыканцы 1992 году амэрыканскія войскі высадзіліся ў Самалі, лідэры Аль-Каіды распаўсюдзілі *фэтву*, у якой патрабавалі вываду войскаў. Ужо ў сьнежні таго ж году выбухнулі бомбы ў двух гатэлях у Адэне, дзе амэрыканскія вайскоўцы звычайна размяшчаліся па дарозе ў Самалі (загінулі два чалавекі, але яны былі не амэрыканцы). Як паведамлялася, злачынцы належылі да групы з Паўднёвага Емена, якую ўзначальваў прадстаўнік Емена ў «Шуры Ісламскага Войска» і сябры якой навучаліся ў лягерах Аль-Каіды ў Судане³⁹. Пазьней лідэры Аль-Каіды заснавалі суполку ў Найробі для пастаўкі зброі і інструктароў для антыамэрыканскіх атрадаў у Самалі. Плыня зброі і саветнікаў ад Аль-Каіды бесьперашкодна цякла ў Самалі пад кіраўніцтвам вайсковага камітэту Аль-Каіды — у 1993 годзе менавіта ў выніку гэтай дапамогі паўстанцамі былі зьбітыя два амэрыканскія верталёты Black Hawk⁴⁰.

У лістападзе 1995 году аўтамабіль з бомбай выбухнуў побач з будынкам у Эр-Рыядзе, дзе амэрыканцы навучалі жаўнераў саўдаўскай Нацыянальнай гвардыі. Пяць амэрыканцаў і два служачых зь Індыі былі забітыя. Саўдаўскія службы арыш-

тавалі чатырох злачынцаў, якія не хавалі свайго захапленьня Бэн Ладэнам. Яны былі хутка пакараныя сьмерцю. І хоць няма простых доказаў датычнасьці Бэн Ладэна да гэтага нападу, амэрыканская вайсковая выведка пазьней даклала, што лідэры Аль-Каіды за год да гэтай падзеі накіравалі на паўвыспу партыю выбухоўкі і вырашылі здзейсьніць напад на амэрыканскую мішэнь у Саўдаўскай Арабіі⁴¹.

У чэрвені 1996 году вялікая бомба ў грузавіку выбухнула ля жыльлёвага комплексу Khobar Towers у Дахране, Саўдаўская Арабія, дзе пражываў амэрыканскі пэрсанал вайскова-паветраных сілаў. Дзевятнаццаць амэрыканцаў загінулі і 372 былі параненыя. Галоўную ролю ў гэтым нападзе адыгрывала саўдаўскае аддзяленьне Хэзбаллах (Saudi Hezbollah) — арганізацыі, што атрымлівае падтрымку ад ураду Ірану. І хоць сьведчаньне датычнасьці іранскага боку ўяўляецца дастаткова ясным, таксама ёсьць прыкметы, што Аль-Каіда прыклала руку да гэтага нападу⁴².

У гэты ж самы пэрыяд адбываліся і іншыя напады, адносна якіх беспасярэдня датычнасьць Бэн Ладэна і ягонай арганізацыі ўяўляецца толькі эвэнтуальнай — выбух у Сусьветным гандлёвым цэнтры ў 1993 годзе, выкрытая ў тым жа годзе змова дзеля бамбаваньня Нью-Ёрку, угон самалёту ў Маніле з мэтай зьнішчэньня амэрыканскіх авіяляйнэраў у ціхаакіянскім рэгіёне (дэталі гэтых падзеяў асьвятляюцца ў главе 3 дадзенага дасьледаваньня).

Іншыя факты сьведчаць пра схільнасьць Бэн Ладэна да масавых забойстваў і пра пошук сродкаў для такіх дзеяньняў. Ягоныя памочнікі атрымалі прапанову ад суданскага ваеннага чыноўніка (які ўваходзіў у мінулы ўрадавы кабінэт) набыць пэўную партыю ўрану таго гатунку, які выкарыстоўваецца для вырабу атамнай зброі. Пасьля перамоваў праз пасярэднікаў быў устаноўлены кошт у 1,5 мільёны амэрыканскіх даляраў — Бэн Ладэн пагадзіўся заплаціць гэтую суму. Прадстаўнікі Аль-Каіды папрасілі агледзець тавар — ім прадэманстравалі цыліндар прыкладна ў 3 футы даўжынёй і запэўнілі, што тавар сапраўдны. Аль-Каіда, відавочна, набыла цыліндар, аднак пасьля дэталь-

³⁸ Рамзі Юсуф і Шэйх Махамэд Халід стаялі за захопам летака ў Маніле ў 1995 годзе, спробай зруйнаваць Сусьветны гандлёвы цэнтар у Нью-Ёрку ў 1993 годзе (гэта ўстаноўлена судовымі рашэньнямі). Адносна галоўных фігураў у атачэньні Бэн Ладэна — гл. згаданыя вышэй матэрыялы FBI і CIA.

³⁹ Справаздача выведкі “Usama Bin Ladin Links to a Southern Yemeni Group”, 5 сакавіка 1997 году.

⁴⁰ Амэрыканскія выведковыя агенцыі не валодаюць дастатковай інфармацыяй адносна актыўнасьці Бэн Ладэна падчас канфлікту ў Самалі: гл. паведамленьні выведкі “Bin Ladin’s Activities in Somalia and Sudanese NIF Support”, 30 красавіка 1997 году; “Bin Ladin’s Activities in Eritrea” 10 сакавіка 1997 году. У чэрвені 1998 году Акруговы суд Южнага Раёну Нью-Ёрку абвінаваціў Бэн Ладэна за злачынствы, што адбыліся падчас канфлікту ў Самалі.

⁴¹ Падрабязней пра гэты выпадак гл. Benjamin and Simon, Age of Sacred Terror, pp. 132, 242 і паказаны Фадла.

⁴² Гл. аналітычную справаздачу CIA “Khobar Bombing: Saudi Shia, Iran, and Usama Bin Ladin All Suspects” CTC 9630015, ад 6 чэрвеня 1996 году; Benjamin and Simon, Age of Sacred Terror, pp. 224–225, 300–302.

нага дасьледаваньня было высветлена, што ён падробны і няспраўны. Але нягледзячы на гэтую памылку сама падзея сьведчыць пра намеры Бэн Ладэна і ягоных партнэраў. Адзін зь людзей з Аль-Каіды гэтак патлумачыў матывы гэтых дзеяньняў: «Папросту, маючы уран, можна лягчэй забіваць болей людзей»⁴³.

Бэн Ладэн жадаў злучыць у адзіную канфэрацыю тэарыстаў з амаль кожнага кутка ісламскага сьвету. Ягонае бачаньне адпавядала сьветапогляду ісламісцкага лідэра Судану Турабі, які склікаў шэраг сустрэчаў пад шыльдай Народнай Арабскай і Ісламскай канфэрэнцыі, пакуль Бэн Ладэн меў рэзыдэнцыю ў Судане. Дэлегацыі моцных ісламскіх экстрэмістаў прыбывалі на гэтыя сустрэчы — тут былі прадстаўнікі ўсіх групаў, што ўваходзілі ў «Шуру Ісламскага Войска» Бэн Ладэна. Таксама тут прысутнічалі дэлегаты Арганізацыі вызваленьня Палесьціны, Хамаса і Хэзбалах. Турабі падчас гэтых сустрэчаў імкнуўся пераадолець супярэчаньні паміж суніцкай і шыіцкай плынямі дзеля аб'яднаньня супраць агульнага ворагу. Напрыканцы 1991 году альбо ў 1992 годзе падчас перамоваў у Судане было дасягнутае пагадненьне паміж Аль-Каідай і прадстаўнікамі іранскіх спэцслужбаў дзеля забеспячэньня ўзаемнай падтрымкі — перш за ўсё ў накірунку дзеяньняў, скіраваных супраць Дзяржавы Ізраіль і Злучаных Штатаў. Трохі пазьней прадстаўнікі Аль-Каіды наведалі Іран для навучаньня на прадмет вырабу выбуховых рэчываў. Таксама Бэн Ладэн выявіў зацікаўленасьць што да выкарыстаньня выбуховых прыстасаваньняў у грузавіках, як гэта было зроблена падчас забойства амэрыканскіх жаўнераў у Лібане ў 1983 годзе. Прагрэс у стасунках паміж Аль-Каідай дэманстраваў магчымасьць паспяховага пераадоленьня супярэчаньняў паміж шыітамі і сунітамі ў справе арганізацыі супольнай тэарыстычнай дзейнасьці. Як будзе адлюстравана ў главе 7 дадзенага дасьледаваньня, кантакты Аль-Каіды зь Іранам былі працягнутыя і пазьней⁴⁴.

Бэн Ладэн таксама хацеў высветліць магчымасьць супрацоўніцтва зь Іракам, нават з улікам таго, што лідэр Іраку Садам Хусэйн (Saddam Hussein) ніколі не артыкуляваў ісламісцкіх мэтаў — акрамя пэрыяду Вайны ў Затоцы ў 1991 годзе, калі

ён называў сябе Абаронцам Ісламу супраць Крыжакаў. Адначасова Бэн Ладэн падтрымліваў антысадамаўскіх ісламістаў на тэрыторыі іракскага Курдыстану і імкнуўся прыцягнуць іх да Ісламскага Войска⁴⁵. Каб абараніць уласныя кантакты зь Іракам, Турабі аказаў садзейнічаньне таму, каб Бэн Ладэн абавязаўся спыніць антысадамаўскія дзеяньні. Бэн Ладэн даў гэткае абяцаньне, але працягваў кантактаваць з курдамі-ісламістамі ў той частцы Іраку, якая не знаходзілася пад кантролем Багдаду — напрыканцы 1990-х менавіта гэтыя групыкі нечакана нанеслі вялікія страты вайсковым сілам Курдзкай рабочай партыі. У 2001 годзе гэтыя групыкі па ініцыятыве Бэн Ладэна былі аб'яднаньня ў арганізацыю Ansar al Islam — ёсьць зьвесткі, што менавіта гэтая групыка карысталася падтрымкай самога Садама Хусэйна ў барацьбе супраць курдзкіх сэпаратыстаў.

Пры пасярэдніцтве некаторых вышэйшых суданскіх вайскоўцаў Бэн Ладэн сустрэўся з высокім прадстаўніком Іракскай выведкі ў Хартуме — гэта адбылося напрыканцы 1994 альбо напачатку 1995 году. Бэн Ладэна цікавіла магчымасьць размяшчэньня базаў і дапамога ў набыцьці зброі — аднак няма дакладных зьвестак, што Ірак пагадзіўся аказаць гэткую дапамогу. Як мы пабачым, пазьней Бэн Ладэн працягваў намаганьні для ўсталяваньня сувязяў зь іракскім кіраўніцтвам.

Судан робіцца ненадзейным прытулкам

Недзе з 1998 году Аль-Каіда распачынае свае ўласныя тэарыстычныя дзеяньні, але адначасова пазыцыі Бэн Ладэна ў Судане пахіснуліся, і гэтая краіна перастала быць надзейнай базай для Аль-Каіды. З таго часу, як ісламісцкі рэжым прыйшоў да ўлады ў Хартуме, Злучаных Штаты і іншыя заходнія дзяржавы пастаянна аказвалі ціск на гэты ўрад, каб ён перастаў спрыяць тэарыстычным групыкам. Іншыя краіны рэгіёну, якія рабіліся мішэньню для тэарыстычных дзеяньняў некаторых групаў ісламістаў (Ярданія, Сірыя, Эгіпэт, Лібія), таксама аказвалі ціск на Судан. У рэшце рэшт суданскі рэжым пачаў мяняць сваю палітыку. Хоць Турабі працягваў быць галоўным ідэялягічным правадыром, генэрал Амар аль Башыр

⁴³ Справаздача выведкі “Usama Bin Ladin’s Attempts to Acquire Uranium” ад 18 сакавіка 1997; аналітычная справаздача CIA “Usama Bin Ladin Trying to Develop WMD Capability?” CTC 97-30002, ад 6 студзеня 1997; паказаньні Фадла (сьцэнаграма pp. 357–366, 528–529, 982–985).

⁴⁴ Паведамленьні выведкі “Establishment of a Tripartite Agreement Among Usama Bin Ladin, Iran, and the NIF” 31 студзеня 1997 году; “Cooperation Among Usama Bin Ladin’s Islamic Army, Iran, and the NIF” 31 студзеня 1997 году; дадзеныя расьсьледаваньня FBI па справе Фадла.

⁴⁵ Аналітычная справаздача CIA “Ansar al-Islam: Al Qa’ida’s Ally in Northeastern Iraq” CTC 2003-40011CX, ад 1 лютага 2003 году; справаздача выведкі “Al Qaeda and Iraq” ад 1 лютага 1997 году.

(Omar al Bashir), які быў прэзідэнтам з 1989 году, ніколі цалкам не падпарадкоўваўся яму. З узмацненнем знешняга ціску прыхільнікі аль Башыра пачалі браць верх над прыхільнікамі Турабі.

Замах на забойства ў Эфіёпіі прэзідэнта Эгіпту Хосні Мубарака (Hosni Mubarak), які адбыўся ў чэрвені 1995 году, быў апошняй кропляй. Злачынцы з Эгіпецкай Ісламскай Групы хаваліся ў Судане і карысталіся там падтрымкай з боку Бэн Ладэна. Калі суданцы адмовіліся выдаць трох падзронных у замаху на эгіпецкага лідэра, Савет Бяспекі ААН асудзіў гэтыя дзеянні і ў рэшце рэшт пакараў Хартум эканамічнымі санкцыямі⁴⁶. Бэн Ладэну ў хуткім часе ясна далі зразумець, што ягоныя дні ў Судане скончыліся, калі суданскі ўрад саступіў патрабаванням Лібіі і заявіў, што больш ня будзе даваць прытулку ворагам Лібіі (якія, у тым ліку, належылі да Ісламскага войска Бэн Ладэна).

Бэн Ладэн пачаў адчуваць фінансавыя цяжкасці: міжнародныя санкцыі і агульныя праблемы ў сусветнай эканоміцы нанеслі страты суданскай валюце. Некаторыя з прадпрыемстваў Бэн Ладэна пачалі адчуваць недахоп сродкаў, скасаванне ільготаў з боку суданскіх уладаў таксама адбілася адмоўным чынам на ягоных прыбытках. У Саўдаўскай Арабіі клян Бэн Ладэна апынуўся пад ціскам, што таксама прывяло да стратаў. Бэн Ладэн больш ня мог выдаткоўваць былыя вялікія сродкі і ў хуткім часе быў вымушаны прызначыць новага фінансавага мэнэджэра, які быў вядомы сваёй сквапнасцю⁴⁷. Грашовыя праблемы адбіліся на справах Бэн Ладэна і іншым чынам. Джамаль Ахмед аль Фадл (Jamal Ahmed al Fadl), суданскі араб, завэрбаваны на аўганскую вайну празь мячэт у Брукліне, ЗША, распавядае, што стаў інфарматарам амэрыканскай выведкі менавіта з-за таго, што Бэн Ладэн скараціў ягоныя ганарары: калі Бэн Ладэн высветліў, што паслугі Фадла, які працаваў дзелавым агентам, абыходзяцца яму ў 110 000 амэрыканскіх даляраў, ён скараціў яму заробак да 500 даляраў у месяц — гэта вельмі пакрыўдзіла Фадла, паколькі некаторыя з

эгіпцянаў у Аль-Каідзе атрымлівалі па 1 200 даляраў на месяц. Іншыя паведамляльнікі таксама сьведчылі пра сквапнасць кіраўніцтва ў гэтыя часы: Хусэйн Кіршту (L'Houssaine Kherchtou) казаў, што стаў агентам амэрыканскай выведкі пасля таго, як Бэн Ладэн адмовіўся даць яму грошы, неабходныя, каб зрабіць кесарава сячэнне жонцы⁴⁸.

У лютым 1996 году суданскія чыноўнікі распачалі негалосныя перамовы з прадстаўнікамі міжнароднай супольнасці адносна магчымых захадаў для памяншэння ізаляцыі краіны. Суданцы прапанавалі выслаць Бэн Ладэна ў Саўдаўскую Арабію пры ўмове, што саўдыты прымуць і амністуюць яго. Бэн Ладэн сам ужо не адчуваў сябе ў Судане ў бяспецы, паколькі прынамсі аднаго разу быў замах на ягонае жыццё (ён лічыў гэта дзеяннямі саўдаўскіх альбо эгіпецкіх спецслужбаў, альбо і тых, і другіх). Як бы там ні было, 19 траўня 1996 году Бэн Ладэн пакінуў Судан — ён прыняў рашэнне вяртацца ў Аўганістан.

2.5. Аль-Каіда вяртаецца ў Аўганістан (1996–1998)

Бэн Ладэн ляцеў з Хартуму да Джэлабаду чартэрным рэйсам, спыніўшыся па дарозе дзеля запраўкі палівам у Аб'яднаных Арабскіх Эміратах. Зь ім была ягоная сям'я, целаахоўнікі, а таксама блізкія партнэры — актывісты Аль-Каіды (у тым ліку і тыя, з кім ён засноўваў гэтую арганізацыю ў 1980-я гады ў Аўганістане). Пазьней іншымі рэйсамі ў Аўганістан прыбылі дадатковыя сілы⁴⁹.

І хоць пунктам прызначэння гэтага падарожжа быў Аўганістан, але ключавую ролю ў плянах Бэн Ладэна адыгрываў Пакістан, які ён меў намер выкарыстаць у якасці сродку для аднаўлення сваёй маштабнай задумы стасоўна вайны супраць Злучаных Штатаў.

У першай чвэрці мінулага стагоддзья Іслам адыграў значную ролю ў фармаванні ідэнтнасці пакістанскай нацыі, аднак палітычны рэжым гэтай дзяржавы традыцыйна насіў сьвецкі

⁴⁶ Справаздача выведкі "Possible Islamic Army Foreknowledge of an "Egyptian Operation" and Logistical and Security Assistance Provided for the Attackers" 13 лютага 1997 году.

⁴⁷ Адносна стану суданскай гаспадаркі гл. Benjamin and Simon, *Age of Sacred Terror*, pp. 114–115, 132–133. Адносна ціску на сям'ю Бэн Ладэна ў Саўдаўскай Арабіі гл. паказаньні Фрэнка Дж. ад 2 сакавіка 2004 году. Пра фінансавы мэнэджмэнт Бэн Ладэна гл. аналітычныя справаздачы CIA "Usama Bin Ladin: Al-Qa'ida's Financial Facilitators" OTI IA 2001-134-НХС, ад 18 кастрычніка 2001 году і "Shaykh Sa'id: Al-Qa'ida's Loyal Senior Accountant" СТС 2003-30072Н, ад 2 ліпеня 2003, а таксама паведамленне выведкі ад 17 верасня 1998 году. Абставіны фінансавага крызысу ў Аль-Каідзе адлюстраваныя згодна з паказаннямі Хусэйна Кіршту (L'Houssaine Kherchtou) у межах справы *United States v. bin Laden*, 21 лютага, 2001 год (сценаграма pp. 1282–1284).

⁴⁸ Паказаньні Фадла 6 і 7 лютага 2001 году (сценаграма pp. 165–174, 190–205, 255–258; pp. 382–391); паказаньні Кіршту 21 лютага 2001 году (сценаграма pp. 1282–1284).

⁴⁹ Ahmed Rashid, *Taliban: Militant Islam, Oil and Fundamentalism in Central Asia* (Yale Univ. Press, 2000), p. 133; Steve Coll, *Ghost Wars: The Secret History of the CIA, Afghanistan, and bin Laden, from the Soviet Invasion to September 10, 2001* (Penguin, 2004), p. 9. Цяперашні Міністар замежных спраў Аўганістану паведаміў Камісіі, што лятак Бэн Ладэна таксама зрабіў пасадку ў Ісламабадзе, аднак гэтая інфармацыя зьяўляецца неправеранай.

характар. Войска было і ёсьць самай моцнай і самай паважанай інстытуцыяй краіны, і войскі было і ёсьць засяроджанае на суперніцтве зь Індыяй, асабліва ў пытанні спрэчнай тэрыторыі Кашміру. З 1970-х гадоў рэлігія пачынае адыгрываць усё больш значную ролю на пакістанскай палітычнай сцэне. Пасьля перавароту 1977 году вайсковае кіраўніцтва звярнулася да пакістанскіх ісламісцкіх групавак па падтрымку — і з таго часу фундамэнталісты набіраюць моц. Паўднёвая Азія мела зь XIX стагодзьдзя мясцовую форму ісламскага фундамэнталізму, які разьвіваўся пад уплывам вахабіцкага кірунку і атрымліваў падтрымку і фінансаваньне з Саўдаўскай Арабіі.

Акрамя таго, барацьба ў Аўганістане ў 1980-я гады наклала свой адбітак на пакістанскую палітыку. Вялікая колькасць уцекачоў з Аўганістану — якія не былі пажаданымі гасьцямі — прывяла да каляпсу пакістанскай сыстэмы народнай асьветы: дзяржаўныя ўстановы былі ня ў стане забяспечыць адукацыяй такую колькасць вучняў, таму было прынятае рашэньне пра падтрымку прыватных рэлігійных навучальных устаноў, якія сталі бясплатнай альтэрнатывай сьвецкай дзяржаўнай сыстэме адукацыі. На працягу пэўнага пэрыяду гэтыя школы прывялі да фарманьня вялікай супольнасьці напаўадукаваных маладых людзей, якія ня мелі пэўнай прафэсіі, але мелі выразную ідэялягічную індактрынацыю⁵⁰. Пакістанскія ўлады бачылі ў гэтым натоўпе гарацых маладых людзей вялікую небяспеку для свайго рэжыму, таму намагаліся скіраваць іх актыўнасьць на зьнешнепалітычнае поле. Тыя зь іх, хто быў далучаны да руху Талібан, прытрымліваючыся радыкальнага разуменьня Ісламу, павінныя былі прынесці парадак у хаатычны Аўганістан і зрабіць яго пакістанскім хаўруснікам. Такім чынам пакістанскія ўлады намагаліся забяспечыць бяспеку на адным з адрэзкаў сваёй мяжы, дасягнуўшы таго, што самі вайсковыя службоўцы называлі «стратэгічнай глыбінёй»⁵¹.

Малаверагодна, што Бэн Ладэн па вяртаньні ў Аўганістан не здагадаўся пра гэтыя разьлікі: пакістанская ваенная выведка ведала пра ягонае прыбыцьцё і, магчыма, спрыяла яму. Падчас свайго знаходжаньня ў Судане Бэн Ладэн арганізоўваў ба-

зы для сваіх актывістаў на тэрыторыі Пакістану і Аўганістану, выкарыстоўваў іх для набору і навучаньня байцоў для ісламскіх паўстанняў у Таджыкістане, Кашміры і Чачэніі. Пакістанскія вайскоўцы прадставілі Бэн Ладэну лідэраў Талібану і правялі перамовы, спадзеючыся, што ён дапаможа ў арганізацыі вайсковага навучаньня новых байцоў⁵².

І ўсё ж такі пазыцыі Бэн Ладэна ў гэты час не былі такія ўпэўненыя, як у часы барацьбы з Савецкім Саюзам. Ягонья прадпрыемствы ў Судане былі ліквідаваныя, некаторая нерухомасьць была нацыяналізаваная альбо распрададзеная. Урад Судану захапіў усё, чым Бэн Ладэн там валодаў⁵³. Таксама Бэн Ладэн страціў кіраўніка свайго вайсковага камітэту Абу Абайдаха аль Баншыры (Abu Ubaidah al Bانشیری) — аднаго з самых папулярных і таленавітых лідэраў Аль-Каіды. У той час, як большасьць ключавых постацяў арганізацыі суправаджала Бэн Ладэна ў Аўганістан, аль Баншыры быў накіраваны ў Кенію на трэнінг і выпрабаваньні зброі для адной з суполак. Ён загінуў у водах возера Вікторыя ў выніку няшчаснага здарэньня празь некалькі дзён пасьля таго, як Бэн Ладэн прыбыў у Джалалабад. Такім чынам Бэн Ладэн страціў ня толькі аднаго зь сябраў *шуры*, але таксама згубіў сувязі ў Усходняй Афрыцы. Некаторыя зь сябраў Аль-Каіды скарысталіся пераездам у Аўганістан як нагодай дзеля таго, каб сыйсьці з пасадаў.

Некаторы час Бэн Ладэн вагаўся, не разумеючы, якім каштоўным саюзьнікам для яго быў бы Талібан. Калі ён прыбыў у Аўганістан, асноўная частка тэрыторыі краіны кантралявалася талібамі, але ключавыя гарады, у тым ліку Кабул, і важныя стратэгічныя кропкі былі ў зоне ўплыву палявых камандзіраў. Першапачаткова Бэн Ладэн прыбыў у Джэлаалабад — верагодна, з той прычыны, што горад быў пад кантролем Савету ісламскіх лідэраў, які не быў галоўным актёрам на аўганскай вайскова-палітычнай сцэне. Ён знайшоў паразуменьне з камандзірам *маджагедзьдзінаў* Юнісам Кхалісам (Younis Khalis), адным з хаўруснікаў Гульбэдзьдзіна Хэмацьяра (Gulbuddin Hekmatyar) — вайскова-палітычнай фігуры нацыянальнага ўзроўню, які, хоць і быў палымяным ісламістам, выступаў супраць талібаў. Але пасьля 1996 году,

⁵⁰ Owen Bennet Jones, Pakistan: Eye of the Storm (Yale Univ. Press, 2002); Rashid, Taliban; Waleed Ziad, "How the Holy Warriors Learned to Hate" New York Times, June 18, 2004, p. A31.

⁵¹ Паказаньні, дадзеныя Камісіі Марвінам Вэйнбаўмам 12 жніўня 2003 году і Вільямам Міламам 29 сьнежня 2003 году. Мілам растлумачыў «стратэгічную глыбіню» як патрэбу Пакістану ў хаўрусніку на Захадзе з-за ягонага канфлікту зь Індыяй на ўсходзе.

⁵² Rashid, Taliban, p. 139; аналітычная справаздача CIA "Sketch of a South Asia-Based Terrorist Training and Logistic Network" DI TR 95-12, сьнежань 1995 і некаторыя паказаньні, дадзеныя Камісіі.

⁵³ Паказаньні Хусэйна Кіршту, Фрэнка Дж., і Мэры С.; Robert Block "In War on Terrorism, Sudan Struck a Blow by Fleecing Bin Laden" Wall Street Journal, Dec. 3, 2001, p. A1.

калі талібы ўзялі спачатку Джалалабад, а потым рушылі на Кабул, Бэн Ладэн пачаў інтэнсіфікаваць сувязі з гэтым рухам⁵⁴. Гэты працэс не заўжды йшоў гладка. Бэн Ладэн, больш не звязаны вымушанай ляльнасьцю Судану, ужо не хаваў сваіх заклікаў да *джыгаду*: прыкладна ў той час, калі талібы былі на подступах да Джалалабаду, ён выпусціў *фэтву*, дзе казаў, што «раней мы не маглі зьвяртацца да мусульманаў... але зараз, дзякуючы волі Алаху, мы зноў маем непакісную апору тут, у гарах Гіндукуша і Хурасана». Але Талібан чуў папярэджаньні пра небяспеку, што сыходзіць ад Бэн Ладэна — з боку суданцаў і саўдэнтаў — і талібы былі насыцьджаныя. З свайго боку Бэн Ладэн абяцаў лідэрам талібаў, што будзе асьцярожны — і парушыў гэтае абяцаньне амаль адразу, даўшы правакатыўнае інтэрвію CNN у сакавіку 1997 году. Лідэр Талібану Мулла Амар «запрасіў» Бэн Ладэна ў Кандагар, быццам дзеля інтарэсаў ягонага бясьпекі, але хутчэй за ўсё, каб трымаць яго пад шчыльным кантролем⁵⁵.

Ёсьць сьведчаньні пра тое, што і ў гэты пэрыяд Бэн Ладэн зноўку накіроўваў сваіх эмісараў дзеля наладжваньня кантактаў і супрацоўніцтва з іракскім рэжымам. Аднак гэтыя спробы не далі плёну. Садам Хусейн у гэты пэрыяд імкнуўся аднавіць свае пазыцыі ў ісламскім сьвеце і нармалізаваць стасункі з Саўдаўскай Арабіяй і іншымі рэжымамі Блізкага Ўсходу — гэта вымагала пазьбягаць стасункаў з адыёзным Бэн Ладэнам. Аднак у 1998 годзе на гэтым накірунку становішча змянілася, амэрыканцы пачалі бамбаваньні аб'ектаў на тэрыторыі Іраку, і Ірак праявіў зацікаўленасьць у кантактах з Бэн Ладэнам. У сакавіку 1998 году, пасля лютаўскай антыамэрыканскай *фэтвы* Бэн Ладэна, два прадстаўнікі Аль-Каіды наведалі Ірак, дзе сустрэліся з высокімі службоўцамі. У ліпені таго ж году іракская дэлегацыя наведала ў Аўганістане кіраўніцтва руху Талібан і Бэн Ладэна. Крыніцы паведамляюць пра датычнасьць да арганізацыі гэтых сустрэчаў эгіпцянін Захіры, які валодаў добрымі сувязямі зь іракскім кіраўніцтвам⁵⁶. Згодна з паведамлень-

нямі, у гэты час стасункі Бэн Ладэна з Талібанам былі далёкія ад ідэальных, і пасланцы Садама Хусейна прапанавалі яму зону бясьпекі ў Іраку — аднак той адмовіўся. Падчас гэтых перамоваў была ўстаноўленая згода бакоў што да пазыцыі адносна Злучаных Штатаў, якая, аднак, ня вылілася ў узгадненьне дзеяньняў альбо нейкія сумесныя праекты. Тым больш няма аніякіх зьвестак пра тое, што Ірак супрацоўнічаў з Аль-Каідай у падрыхтоўцы альбо рэалізацыі будзь-якіх атак супраць Злучаных Штатаў⁵⁷.

Зь цягам часу Бэн Ладэн узмацніў сваё фінансаваньне становішча ў Аўганістане, дзякуючы пераважна саўдаўскім і іншым блізкаўсходнім фінансістам, звязаным з «Залатым Ланцугом». Мулла Амар увайшоў у цесныя спрыяльныя стасункі з Бэн Ладэнам менавіта на грашовай глебе і актыўна хадайнічаў за яго перад іншымі лідэрамі Талібану. Бэн Ладэн атрымаў у Аўганістане свабоду рухаў, якой яму не хапала ў Судане. Удзельнікі Аль-Каіды маглі падарожнічаць па краіне, прыяжджаць і выяжджаць у бязьвізавым рэжыме, імпартаваць зброю і іншае неабходнае абсталяваньне, карыстаючыся афіцыйнымі пячаткамі Міністэрства Абароны Аўганістану. Празь дзяржаўную аўганскую авіякампанію Ariana ажыццяўлялася дастаўка грошаў для Аль-Каіды. Талібан адчыняў дзьверы Аўганістану ўсім, хто хацеў завэрбавацца ў Аль-Каіду, без аніякіх абмежаваньняў альбо іміграцыйных перашкодаў. Аль-Янс з Талібанам забясьпечыў Аль-Каідзе шырокія магчымасьці для фармаваньня корпусу байцоў, іх навучаньня і ўзбраеньня, для кантактаў з рознымі групамі і лідэрамі *джыгаду* за мяжой і для выпрацоўкі агульных схемаў супольнай барацьбы. Разьмяшчэньне Бэн Ладэнам сваіх базаў на тэрыторыі Аўганістану дазваляла без абмежаваньняў карыстацца дзяржаўнай інфраструктурай для забесьпячэньня дзейнасьці сеткі глянбальнага ісламісцкага руху. Амэрыканская выведка ацэньвае колькасьць байцоў, што былі падрыхтаваныя ў лягерах Бэн Ладэна на тэрыторыі Аўганістану з 1996 году па 09.11.2001, ад 10 000 да 20 000 адзінак⁵⁸. Пры гэ-

⁵⁴ Gunaratna, Inside Al Qaeda, p. 41; Rashid, Taliban, pp. 19–21, 133.

⁵⁵ Аб'яцанкі Бэн Ладэна адлюстраваныя ў матэрыялах справы United States v. bin Laden. Адносна інтэрвію Бэн Ладэна CNN, якое рабіў Пітэр Арнэт (Peter Arnett) 20 сакавіка 1997 году, гл. <http://news.findlaw.com/cnn/docs/binladen/binladenintvw-cnn.pdf>. Асьвятленьне абставінаў запрашэньня Бэн Ладэна ў Кандагар грунтуецца на паказаньнях, дадзеных камісіяй, а таксама гл. Rashid, Taliban, p. 129. Рашыд таксама пазначае, што сам Бэн Ладэн разглядаў гэты пераезд як спробу захапіць кантроль над Талібанам.

⁵⁶ Паведамленьне выведкі “Iraq approach to Bin Ladin” ад 16 сакавіка 1999 году.

⁵⁷ Аналітычныя справаздачы CIA, “Ansar al-Islam: Al Qa’ida’s Ally in Northeastern Iraq” CTC 2003-40011CX, ад 1 лютага 2003 году, “Special Analysis: Iraq’s Inconclusive Ties to Al-Qaida” ад 31 ліпеня 2002 году, “Old School Ties” ад 10 сакавіка 2003 году.

⁵⁸ Аналітычныя справаздачы CIA “Ariana Afghan Airlines: Assets and Activities” OTI IR 1999-170CX, ад 29 ліпеня 1999 году; “Near East: UAE: Imposition of Sanctions Could Disrupt Bin Ladin’s Finances” ад 9 чэрвеня 1999 году; “Afghanistan: An Incubator for International Terrorism” CTC 01-40004, ад 27 сакавіка 2001 году; “Al-Qa’ida Still Well Positioned to Recruit Terrorists” ад 1 ліпеня 2002, p. 1.

тым Бэн Ладэн меў магчымасьць выбіраць самых здольных з рэкрутаў — тысячы цяжкі ў лягеры тэрарыстаў, тысячы ўдзельнічалі ў трэнінгах, але на выхадзе меліся толькі сотні апэратыўнікаў Аль-Каіды (адбор рабіўся ня толькі па баявых, але і па ідэалёгічных якасьцях).

Тым часам Аль-Каіда працягвала супрацоўнічаць з шматлікімі групамі з краінаў Блізкага Ўсходу — з Эгіпту, Алжыру, Емэну, Лібану, Марока, Тунісу, Самалі. Таксама былі ўзмоцненыя эўрапейскія офісы арганізацыі, у тым ліку аддзяленьне ў Лёндане, філіі на Балканах і на Каўказе. Бэн Ладэн аказваў падтрымку ісламскім экстрэмістам у Паўднёвай і Паўднёва-Ўсходняй Азіі, у тым ліку малазійска-інданэзійскай Jemaah Islamiya і некаторым пакістанскім групам, якія дзейнічалі ў Кашміры.

Лютаўская заява Аль-Каіды ў 1998 годзе, такім чынам, сталася запускам абноўленай Аль-Каіды, якая перажыла пэрыяд арганізацыйнай перабудовы, што цягнуўся паўтары гады. Была адноўленая сетка збору грошаў, і Бэн Ладэн зноў зрабіўся самым заможным з воінаў *джыгаду*. Ён усталяваў, умацніў альбо аднавіў сувязі з тэрарыстамі па ўсім сьвеце. І ён змацаваў сувязі ўнутры самой арганізацыі. Унутранае ядро Аль-Каіды па-ранейшаму было гіерархічнай групай з вызначанымі кампэтэнцыямі, правіламі дзеяньня, задачамі і заробкамі. Большая частка пэрсаналу паклялася ў асабістай вернасьці Бэн Ладэну як *байату* (*bayat*, сюзэрэн), аднак некаторыя з супрацоўнікаў захоўвалі пэўную аўтаномію і не давалі клятвы. Навокал гэтага ўнутранага ядра фармавалася знешняе кола, якое складалася з ахвярадаўцаў і тых, хто прайшоў навучаньне ў лягерах Аль-Каіды, але захоўваў арганізацыйную адасобленасьць — але і яны былі важным рэсурсам для Аль-Каіды⁵⁹. Эфэктыўнае супрацоўніцтва Аль-Каіды зь Ісламскім Джыгадам пад кіраўніцтвам Захіры (арганізацыі амаль зьліліся) забясьпечвала выкананьне функцыяў штаба сусьветнага тэрарызму нават без пасярэдніцтва Ісламскай Вайскавай Шуры. Бэн Ладэн пераадолеў пасьясуданскі крызыс у сваёй структуры і быў гатовы зноў паспрабаваць «узяць зьямяю за галаву».

Роля Аль-Каіды ў арганізацыі і рэалізацыі тэрарыстычных нападаў зьмянілася. Да пераезду ў Аўганістан яна была сканцэнтраваная на забеспячэньні фінансаваньня, навучаньня, узбраеньня для дзеяньняў, якія беспасярэдне выконваліся

іншымі сяброўскімі групамі. Напады на амэрыканскія амбасады ў дзяржавах Усходняй Афрыкі ўлетку 1998 году былі зробленыя ў іншай форме — яны былі сплянаваныя, прафінансаваныя і рэалізаваныя беспасярэдне Аль-Каідай пад простым кіраўніцтвам Бэн Ладэна і ягоных галоўных памочнікаў.

Бамбаваньне амбасадаў

Ужо ў сьнежні 1993 году група актывістаў Аль-Каіды пачала прыглядаць аб'екты для нападаў у Найробі. На чале групы стаяў Алі Махамэд (Алі Mohamed), былы эгіпэцкі вайсковец, які эміграваў у Злучаныя Штаты, завэрбаваўся ў амэрыканскае войска і выкладаў на вайскавай базе ў Фор-Брэг. Ён забясьпечваў прытулак для экстрэмістаў пры мячэту Фарух у Брукліне — сярод тых, хто там хаваўся, былі і тыя, хто быў абвінавачаны ў нападзе ў лютым 1993 году на Сусьветны гандлёвы цэнтар. Каманда таксама ўключала ў сябе кампутаровага экспэрта, паведамленьні якога былі ўважліва вывучаныя лідэрамі Аль-Каіды.

Група стварыла міні-фоталябараторыю і явочную кватэру ў Найробі — у гэтым дапамаглі сябры сталай суполкі Аль-Каіды, што месцілася ў Найробі. Баншыры, стары кіраўнік вайсковага камітэту Аль-Каіды, па-ранейшаму зьяўляўся выканаўчым кіраўніком гэтай суполкі, аднак, паколькі ён бываў у Найробі рады ў гады, Бэн Ладэн прызначыў мясцовым мэнэджэрам іншага супрацоўніка, Халіда аль Фаваза (Khaled al Fawwaz). Тэхнічны бэкграўнд гэтай місіі складалі сучасныя відэакамэры і фотаздымачы, набытыя ў Кітаі і ў Нямеччыне. Гэтая групаўка таксама празначыла мішэні ў Джыбуці⁶⁰.

Ужо ў студзені 1994 году Бэн Ладэн атрымаў справаздачу гэтай групы, поўную фатаздымкаў і дыяграмаў. Вайсковы камітэт дасьледваў гэтую справаздачу і вырашыў, што напад на амэрыканскую амбасаду ў Найробі зьяўляецца лёгкай справай — бомба ў аўтамабілі магла быць разьмешчаная зусім побач з будынкам. Яны пачалі рыхтаваць плян нападу. За тры месяцы да нападу была праведзеная тактыка-тэхнічная экспэртыза, а на базах руху Хэзбалах падрыхтаваныя выканаўцы. Аднак спачатку суполка ў Кеніі паведаміла пра некаторыя нечаканыя складанасьці, пасья ў Бэн Ладэна распачаліся непаразуменьні ў Судане, адбыўся пераезд штаб-кватэры арганізацыі ў

⁵⁹ На падставе дадзеных, паведамленых камісіі некаторымі зь сябраў Аль-Каіды.

⁶⁰ Дзейнасьць гэтай групы дасьледваная камісіяй згодна з паказаньнямі Хусэйна Кіршту і паведамленьнямі FBI, а таксама на падставе дадзеных з канфідэнцыйнай крыніцы. Таксама гл. аналітычную справаздачу выведкі “Terrorism: Usama Bin Ladin’s Intelligence Capabilities and Techniques”, ад 5 сьнежня 1996 году.

Аўганістан, працяглы пэрыяд рэабілітацыі і аднаўленьня, сьмерць Баншыры... Усё гэта выклікала адкладаньне апэрацыі на пазьнейшы тэрмін.

У жніўні 1997 году суполка ў Кеніі пачала біць у званы: лёнданская *Deily Telegraph* паведаміла, што Мадані аль Тайіб (Madani al Taubib), скарбнік Аль-Каіды, здаўся саўдаўскім уладам. Аўтар артыкулу беспадстаўна (як мы зараз ведаем) пісаў, што Аль Тайіб выдаў каштоўную інфармацыю, зь якой саўдаўскія спэцслужбы азнаёмілі брытанскія і амэрыканскія ўлады⁶¹. Амаль у той самы час суполка даведлася, што кенійскія і амэрыканскія спэцслужбы распачалі паляваньне на Вадзі аль Хаджа, які зрабіўся новым мэнэджэрам аддзяленьня ў Найробі. Высьветлілася, што тэлефон аль Хаджа праслухоўваўся. Сам Аль Хадж, амэрыканскі грамадзянін, які завэрбаваўся да Бэн Ладэна ў 1980-я гады, быў буйным бонзай у арганізацыі. Пазьней, у сувязі зь вяртаньнем аль Хаджа ў Злучаныя Штаты, каб даць тлумачэньні ў судзе, мэнэджэрам суполкі зрабіўся Харун Фазул (Harun Fazul), грамадзянін Кеніі, даўні папличнік Бэн Ладэна. Ён накіраваў у цэнтральны офіс арганізацыі паведамленьне, што «сябры каманды ва Ўсходняй Афрыцы знаходзяцца ў вельмі сур'ёзнай небясьпецы», часткова з-за таго, што «[Амэрыка] ведае, што паслядоўнікі [Бэн Ладэна] рыхтуюць дзеянні, каб ударыць па амэрыканцах у Самалі». Суполкам Аль-Каіды было паведамлена пра дадатковыя меры канспірацыі, каб пазьбегнуць далейшага выкрыцьця⁶².

Калі Бэн Ладэн выпускаў сваю лютаўскую *фэтву* ў 1998 годзе, поўным ходам ішоў працэс аб'яднаньня Аль-Каіды Бэн Ладэна і Эгіпэцкага Ісламскага *Джыгаду* Захіры. Празь месяц пасля публікацыі *фэтвы* ў Найробі і Дар-эс-Салам былі накіраваныя каманды, якім было даручана зьдзейсьніць даўно задуманыя тэракты супраць амбасадаў. Усё сьведчыць пра тое, што рашэньне аб рэалізацыі гэтай апэрацыі было прынятае да абвешчэньня *фэтвы*.

Наступныя чатыры месяцы былі прысьвечаныя падрыхтоўцы камандаў у Найробі і Дар-эс-Саламе. Былі арэндаваныя кватэры, набывае неабходнае абсталяваньне і матэрыялы, пад-

рыхтаваная выбухоўка і аўтамабілі для размяшчэньня бомбаў. Прынамсі адзін дадатковы эксперт быў выкліканы адмыслова для канструяваньня бомбы. У гэты час Бэн Ладэн працягваў падбухторваць грамадскую думку: 7 траўня намесьнік кіраўніка вайсковага камітэту Аль-Каіды праз арабскамоўныя газеты ў Лёндане распаўсюдзіў новую *фэтву*, распрацаваную групай шэйхаў у Аўганістане. Гэтая *фэтва* таксама заклікала да выгнаньня няверных з раёну пярсідзкай затокі. Праз два тыдні пасля гэтага Бэн Ладэн даў новае агрэсіўнае інтэрвію Навінам *ABC*, дзе адзначыў, што ня бачыць розніцы паміж вайскоўцамі і цывільнымі асобамі ў сваёй барацьбе⁶³.

Да 1 жніўня актывісты ўсходнеафрыканскіх суполак Аль-Каіды, якія не былі задзейнічаныя ў беспасярэднім выкананьні заплянаванай апэрацыі, пакінулі рэгіён. Тыя, хто застаўся, рыхтавалі бомбы і транспартныя сродкі. 4 жніўня яны правялі апошнюю рэпэтыцыю заплянаванай акцыі ў Найробі. Вечарам 6 жніўня ва Ўсходняй Афрыцы ўжо не было агентаў Аль-Каіды, акрамя тых, хто беспасярэдне ўдзельнічаў у заплянаваным нападзе, і двух, якія павінныя былі прадпрыняць захады, каб выдаліць сьляды злачынцаў. У гэты час у Аўганістане Бэн Ладэн і іншыя кіраўнікі Аль-Каіды пакінулі Кандагар і схаваліся ў сакрэтных сховішчах па-за межамі гарадоў, каб пазьбегнуць верагоднай акцыі помсты з боку амэрыканцаў. Факсавыя паведамленьні, у якіх Аль-Каіда брала на сябе адказнасьць за тэрарыстычны акт, былі падрыхтаваныя ў офісе ў Баку, з наказаў аб неадкладнай іх перадачы ў рэдакцыі арабскіх газэтаў у Лёндане ў часе рэалізацыі тэрарыстычнага акту: адно паведамляла пра стварэньне «Ісламскай Арміі Вызваленьня Сьвятых Мясьцінаў», а два іншыя інфармавалі, што амбасады былі атакаваныя батальёнамі менавіта гэтай арміі⁶⁴.

Раніцай 7 жніўня 1998 году два грузавікі, нацыненныя выбуховым рэчывам, таранілі будынкі амэрыканскіх амбасадаў у Найробі (у 10:35) і ў Дар-эс-Саламе (10:39). Адрозьніць гэтыя папярэдне падрыхтаваныя паведамленьні з Баку былі накіраваныя ў Лёндан. У выніку нападу на амэрыканскую амбасаду ў Найробі будынак амбасады быў зруйнаваны, загінулі 12 амэрыканскіх гра-

⁶¹ Hugh Davies, "Saudis Detain Member of Anti-American Terror Group" Daily Telegraph (London), 2 жніўня 1997 году.

⁶² Агульная інфармацыя адлюстраваная ў Oriana Gill, "Hunting Bin Laden: A Portrait of Wadhi El Hage, Accused Terrorist" тэлеперадача PBS Frontline broadcast, 12 верасьня 2001 году. Калі Аль Хадж вярнуўся ў Злучаныя Штаты, яго ў аэрапорце сустрэлі агенты FBI, ён быў дапытаны, а пазьней ён прадстаў перад Вялікім Жюры ў судзе, каб даць паказаньні па справе, якая тады датычылася толькі Бэн Ладэна. Зараз вядома, што тады ён хлусіў і агентам, і ў судзе. Пасля тэрактаў супраць амбасадаў ён быў арыштаваны.

⁶³ Fatwa calling for the Removal of American Forces from the Gulf, Al Quds al Arabi, May 14, 1998; ABC News interview, "To Terror's Source" May 28, 1998.

⁶⁴ Гл. выступ пракурора Кена Караса ў справе United States v. bin Laden, 2 траўня 2001 году (сьценаграма pp. 5426–5439); паказаньні Мухамэда Рашыда аль Аўхалі (Mohammad Rashed Daoud al 'Owhali).

мадзянаў і 201 чалавек іншай нацыянальнасьці (пераважна кенійцы). У выніку нападу на амбасаду ў Дар-эс-Саламе загінулі 12 чалавек, ні адзін зь якіх ня быў амэрыканскім грамадзянінам.

Пазьней, камэнтуючы сьмерць такой вялікай колькасьці мусульманаў-афрыканцаў у выніку гэтых нападаў, Бэн Ладэн адзначыў, што «калі робіцца відавочным, што нельга пакараць сьмерцю амэрыканцаў без наняеньня шкоды і нават сьмерці мусульманам, то Іслам дазваляе гэтка дзеянні». На пытаньне, ці кіраваў ён гэтай апэрацыяй, Бэн Ладэн адказаў, што Сусьветны Ісламскі Фронт *джыгаду* супраць габрэяў і крыжакоў выпускаў зусім шчырую і празрыстую *фэту*. «Калі вы лічы-

це злачынствам заклік да сьвятога *джыгаду* супраць габрэяў і амэрыканцаў дзеля вызваленьня Сьвятых Месцаў, — сказаў Бэн Ладэн, — то я пакідаю гісторыі вырашыць, ці злачынца я»⁶⁵.

[...]

Пераклаў з англііскай Юрый Чавусаў наводле:

*The Foundation of the New Terrorism
from 9–11 Commission Report.*

*Final Report of the National Commission on Terrorist
Attacks Upon the United States, Official Government
Edition. — Washington: Government Printing Office,
2004. — P. 47–71 [585 p.].*

Друкуецца з ласкавай згоды выдаўцоў.

⁶⁵ Інтэрвію з Бэн Ладэнам тэлеканалу ABC “*Terror Suspect: An Interview with Osama Bin Laden*” 22 сьнежня 1998 году (зроблена ў Аўганістане).